

Bakalářská práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ FINANČNÍ GRAMOTNOST DĚTÍ

Autor práce: Zuzana Wedlová
Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman, Ph.D.
Studijní program: Pedagogika volného času
Forma studia: Kombinovaná

2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích

.....

Zuzana Wedlová

Poděkování

Největší poděkování patří mému vedoucímu práce PaedDr. Petru Baumanovi, Ph.D., za vedení mé bakalářské práce, cenné rady, odborný dohled, trpělivost a ochotu s jakou se mě ujal. Dále děkuji mé rodině za podporu a ochotu, kterou mi poskytovali nejen při psaní této práce, ale po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod	5
1 Vymezení pojmu finanční gramotnost	7
1.1 Gramotnost.....	7
1.2 Funkční gramotnost.....	8
1.2.1 Objektivní faktory ovlivňující funkční gramotnost	11
1.2.2 Subjektivní faktory ovlivňující funkční gramotnost.....	13
1.3 Finanční gramotnost.....	14
1.4 Význam finanční gramotnosti	17
2 Faktory ovlivňující finanční gramotnost dětí	19
2.1 Vnitřní faktory.....	21
2.1.1 Dědičnost	21
2.1.2 Potřeby a schopnosti.....	22
2.2 Vnější faktory.....	24
2.2.1 Prostředí.....	24
2.2.2 Rodina.....	27
2.2.3 Vrstevnická skupina.....	30
2.2.4 Škola	31
2.2.5 Masmédia.....	33
3 Edukace dětí základní školy se zaměřením na finanční gramotnost.....	35
Závěr	42
Seznam použité literatury	46
Abstrakt	50
Abstract.....	51
Seznam zkratek	52

Úvod

Pro zpracování bakalářské práce jsem si zvolila téma „*Faktory ovlivňující finanční gramotnost dětí.*“

Téma jsem dlouho zvažovala a přemýšlela jsem nad ním. Pracuji nějaký čas na právním oddělení, kde mým denním chlebem je přihlašování exekucí či insolvenčí. Tedy uvalování exekučních titulů na lidi, kteří si nestojí za svými činy či za svými pohledávkami a nechají to zajít tak daleko, že se přistupuje i k tomuto kroku. Nemusí to být ani tím, že své závazky nechtějí platit, ale tím, že prostě nemají dostatečné finanční prostředky. Nejednou jsem přemýšlela nad tím, jak by se dalo těmto lidem pomoci. Nicméně tento koloběh je začarovaný kruh. Lidi své dluhy často splácejí jinými dluhy, a nikam to nevede. Mnoho lidí si ani neuvědomuje následky anebo má nízkou úroveň funkční gramotnosti a nedostatečné povědomí o tom, co může následovat.

Mé povolání mne ovlivnilo tak, že se doma dceři snažím vštěpovat, jak se s financemi zachází, že vše něco stojí a že musí přemýšlet nad tím, co si koupí, kdy si to koupí a za co si to koupí. A takto jsem objevila finanční gramotnost jako pedagogické téma. Říkala jsem si, proč pomáhat nezodpovědným lidem, když o naši pomoc nestojí? Co jít spíše do nižšího věkového období, do staršího školního věku, kdy děti jsou žáky základních škol? V tomto období se začínají seznamovat s nástrahami vnějšího světa, začínají disponovat nějakou finanční hotovostí, již si samy nakupují a v některých případech i dostávají kapesné. Mnoho dětí také disponuje platebními kartami a učí se využívat finanční trh naplno.

Nejprve jsem si říkala, že téma nebude tak složité. Když jsem však začala prohledávat knihovnu, internet, časopisy, zjistila jsem, že to nebude až tak jednoduché. O gramotnosti obecně i o gramotnosti finanční byla napsána řada obecněji zaměřených článků, ale já chtěla jít hlouběji. Zajímá mě více problematika faktorů, které finanční gramotnost ovlivňují. Jelikož přímo na toto téma není snadné najít primární zdroje, je nutné vybírat a shromáždit dílčí informace z různých publikací. Tato práce má proto za cíl popsat faktory, které ovlivňují finanční gramotnost dětí školního věku, a bude se jednat o teoretickou práci, která shromáždí dostupné zdroje a vybere relevantní informace vztahující se k problematice daných faktorů finanční gramotnosti. Chci zmapovat, co se o tomto tématu už ví, co se zkoumalo, jaké otázky zůstaly nezodpovězené. Závěrem práce se

pokusím zhodnotit, jakým způsobem by se dalo uvedených zjištění využít při výchově a vzdělávání dětí s cílem rozvíjet jejich finanční gramotnost, včetně možností, které pro rozvoj finanční gramotnosti nabízí výchova ve volném čase.

První částí práce bude vymezení a představení pojmu finanční gramotnost, dále seznámení s tématem, co je to gramotnost, jaké jsou její základní složky a na jaké nejzákladnější typy se gramotnost dělí ve vztahu k tématu finanční gramotnosti. Ve druhé kapitole se budu věnovat faktorům, které mohou ovlivňovat úroveň finanční gramotnosti, jaké jsou typy faktorů a z čeho se skládají. V poslední kapitole se budu věnovat edukaci dětí se zaměřením na problematiku finanční gramotnosti. Závěrem práce bude shrnutí a zhodnocení poznatků ve vztahu k tomu, jak by se dalo předejít finanční negramotnosti dětí.

Mezi výchozí zdroje, které jsem ve své práci použila, patří *Národní strategie finančního vzdělávání* (NSFV) a další materiály MŠMT, dále publikace vydané Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), zejména v rámci Programu mezinárodního hodnocení žáků a studentů (PISA). Tyto zdroje jsem používala v rámci celé práce, kdy v každém z nich je uvedeno, jak finanční gramotnost působí na vývoj osobnosti, jsou v nich uvedeny různé průzkumy, statistiky, jak probíhá edukace v České republice i v zahraničí, jak se s dětmi v rámci edukace pracuje. V uvedených zdrojích dohledáme i faktory, které úroveň finanční gramotnosti ovlivňují. Za důležitou pro svoji práci považuji také publikaci *Funkční gramotnost* od J. Doležalové, která pro psaní mé práce byla stěžejní. S publikací od J. Doležalové jsem pracovala v největší míře, protože se věnuje přímo tématu finanční gramotnost. Také publikace *Finanční vzdělávání a finanční gramotnost* od Aleny Opletalové byla klíčovou pro moji práci. K práci jsem hojně využívala také *Pedagogický slovník* (Průcha, Walterová, Mareš), kde jsou jednotlivé pojmy, které uvádím v mé práci, srozumitelně vysvětleny. K práci jsem využila také několik bakalářských prací a dalších dílčích zdrojů, které uvádím v seznamu použité literatury.

1 Vymezení pojmu finanční gramotnost

V první kapitole nejprve shrnu, jak je finanční gramotnost v literatuře vymezena, a také uvedu, proč je téma finanční gramotnosti považováno za důležité.

1.1 Gramotnost

Význam slova gramotnost je všeobecně známý. Pod gramotností jako takovou si představíme především dovednost číst a psát. Gramotnost si osvojujeme již v počátku povinné školní docházky. Ve vyspělých zemích dosahuje gramotnost obyvatelstva skoro 100 %, v málo rozvinutých zemích je gramotnost nižší (60 % i méně).¹

Číst a psát je základní dovedností nejen proto, že je potřebujeme pro další vzdělávání, ale i proto, aby nám pomohly porozumět světu kolem nás a zapojit se do něj.² Spíše než na gramotnost poukazujeme na gramotnosti, abychom zdůraznili, že gramotnost je společenskou praxí, a proto neexistuje jen jedna forma gramotnosti, kterou by potřeboval každý. Všichni používáme různé gramotnosti v závislosti na tom, k jaké sociální nebo profesní skupině patříme, jakým druhem aktivit se zabýváme a dle čeho jednáme. Gramotnost určitého druhu pak neznamená, že se jedná o gramotnost čtení nebo psaní, ale o schopnost kompetentně se touto oblastí zabývat.³

V literatuře se uvádí nejrůznější složky gramotnosti, například počítačová, finanční, peněžní, cenová, rozpočtová, emoční a další. Našla jsem jich takto celkem kolem 25. V obecnější rovině se proto zpravidla užívá pojem *funkční gramotnost* (viz dále).

Gramotnost je ovlivňována společností, především kulturou. Gavora⁴ uvádí, že gramotnost není neutrální, ale je specifická a spjatá s konkrétní kulturou.

Gramotnost je utvářena vlivem společnosti a zároveň na společnost působí. Stojí v oboustranně působících vztazích se společenskými jevy, zejména s výchovou a vzdě-

---

¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E. a MAREŠ J. *Pedagogický slovník*, s. 70.

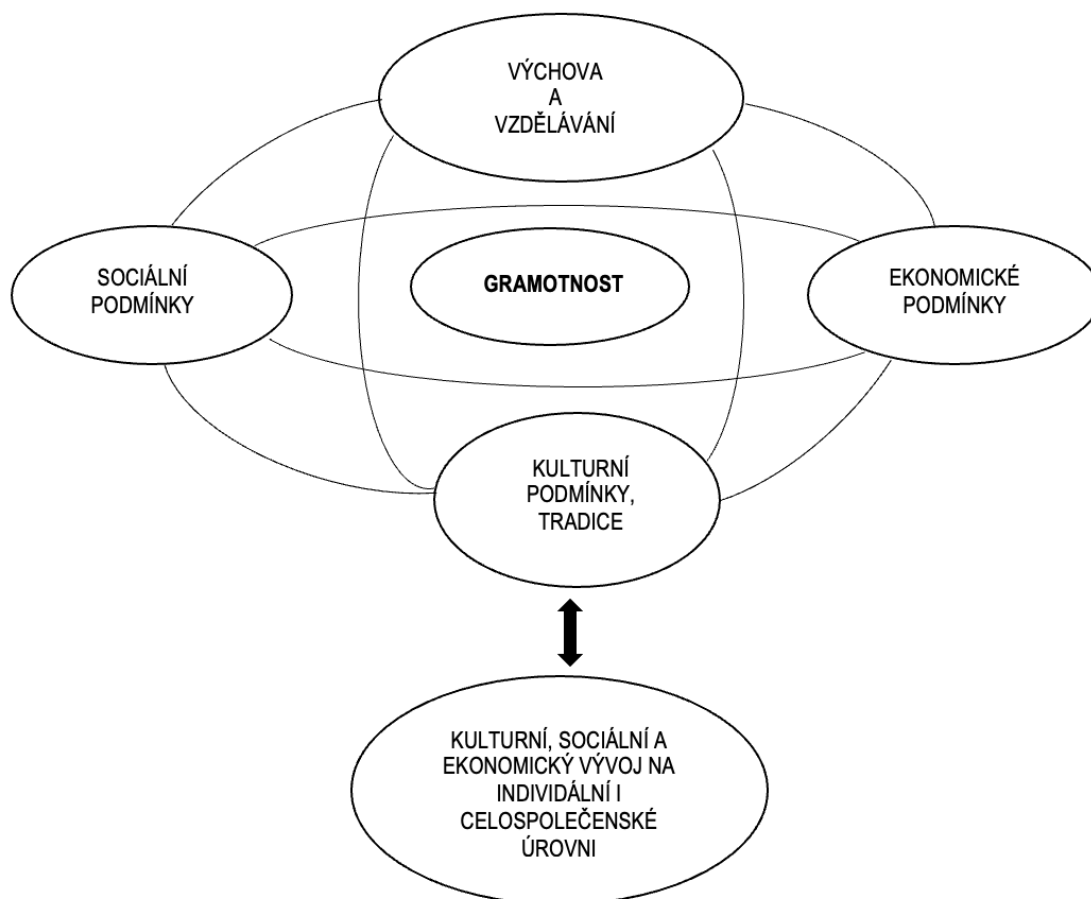
² Srov. NEBESKÁ, I. *Čtení* [online].

³ FALTÝN, Jaroslav, Katarína NEMČÍKOVÁ a Eva ZELENDOVÁ, *Gramotnosti ve vzdělávání*, s. 8.

⁴ GAVORA, P. *Gramotnost: vývin modelov, reflexia praxe a výskumu*, s. 177.

láváním, sociálním a kulturním prostředím, s ekonomikou. V úrovni působení se také setkáváme se zdroji gramotnosti i příčinami negramotnosti. Vzájemnou interakci hlavních činitelů gramotnosti, jejichž působení je determinováno společensko-historickými podmínkami, naznačuje obr. 1.

Obr. 1: Vzájemné působení gramotnosti a jejích hlavních činitelů⁵

Také Ševčík⁶ uvádí, že gramotnost není vrozená a že se utváří v průběhu našeho života v korespondenci s faktory, které na nás mají vliv.

1.2 Funkční gramotnost

Jak jsem uvedla výše, na rozdíl od obecné (základní) gramotnosti se pod funkční gramotností rozumí vybavenost člověka pro realizaci určitých aktivit důležitých pro

⁵ DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*, s. 18.

⁶ ŠEVČÍK, K. *Finanční gramotnost v projektovaném kurikulu Austrálie*, s. 47.

život. Jde zejména o literární, dokumentové a numerické složky funkční gramotnosti. Některé studie dokládají, že v evropských zemích je asi 10 % dospělých funkčně negramotných, přestože ukončili povinnou školní docházku.⁷ Přibližně v 70. letech 20. století bylo zjištěno, že část dospělé populace nedovede používat základní gramotnost (číst a psát) jako prostředek pro získávání nových poznatků a pro další zpracování informací z textů.

Základní gramotnost a funkční gramotnost chápeme jako nejpodstatnější pro fungování ve společnosti.

Funkční gramotnost je vymezována jako schopnost používat tištěný a písemný text pro splnění širokých potřeb člověka, pro rozšiřování vědomostí a rozvoj osobnosti.⁸ Nejde tedy pouze o schopnost číst, ale také o chápání daného textu, jde především o porozumění obsahu a o schopnost s textem pracovat a používat ho, např. vyplnit formulář nebo dotazník, sepsat žádost apod.

Například Straková definuje čtenářskou gramotnost (jeden z nejčastěji uváděných druhů funkční gramotnosti) takto:

„Čtenářská gramotnost je (...) definována jako schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosažení vlastních cílů, k rozvoji vlastních vědomostí a potenciálu a k aktivní účasti ve společnosti.“⁹

Analyzujeme-li definici čtenářské a funkční gramotnosti, zjišťujeme, že podstata obou je téměř totožná, neboť jsou formulovány na základě stejných východisek. V definici čtenářské gramotnosti je více zdůrazněna funkce myšlení a rozvojový aspekt.¹⁰

V používání pojmů funkční a čtenářské gramotnosti jsou značné nejasnosti. Pozornost je vždy věnována každému pojmu odděleně, ale ke vzájemnému porovnání těchto dvou pojmů nedošlo. Proč jsou obě kategorie rozdílně označovány, když se obsahově jeví téměř shodně? J. Doležalová se pokusila pátrat po argumentech pro odlišení gramotnosti funkční a čtenářské. Porovnála východiska různých výzkumů čtenářské a funkční gramotnosti, analyzovala jednotlivé definice čtenářské a funkční gramotnosti a porovnávala jednotlivé složky a hlediska gramotnosti. Dospěla k následujícímu porovnání složek obou gramotností, které nám nastíní obr. 2.

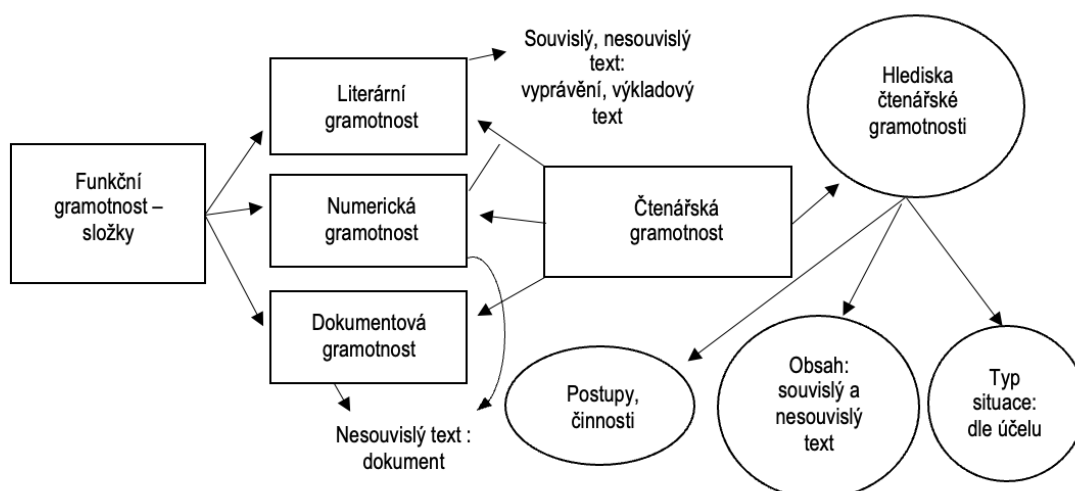
⁷ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E. a MAREŠ J. *Pedagogický slovník*, s. 67.

⁸ Srov. Kirsch-Jungeblut (1986), cit. podle GAVORA, P. *Školská gramotnost' versus funkční gramotnost'*, s. 143.

⁹ STRAKOVÁ, J. a kol. *Vědomosti a dovednosti pro život*, s. 10.

¹⁰ Srov. DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*, s. 46.

Obr. 2: Složky funkční gramotnosti a domény čtenářské gramotnosti¹¹

Doležalová¹² uvádí, že funkční gramotnost má tři základní složky (viz také obr. 2):

- textovou (literární) – představuje vědomosti a dovednosti, které jsou potřebné pro porozumění a využívání informací v textech, jako jsou např. úvodníky novin, zprávy, komentáře a jiné podobné texty;
- dokumentovou – zahrnuje vědomosti a dovednosti potřebné pro vyhledávání a používání informací v různých typech nesouvislých a krátkých textech, např. ve formulářích, jízdních řádech, mapách, nálepkách na výrobcích, pokynech, oznámeních, schématech, reklamních prospektech;
- numerickou – vědomosti a dovednosti potřebné k uskutečnění operací s číselnými údaji, které jsou v textu a v dokumentech, např. v tabulkách, grafech, účtech, bankovních formulářích apod.

Numerická složka v definici funkční gramotnosti není vždy uváděna, ale mezi složkami je vždy. Můžeme říci, že textová a numerická gramotnost mají z hlediska historického vývoje nejdelší tradici. Vzhledem k tomu, že textové útvary v dokumentové gramotnosti jsou nejmladší v běžné školní praxi, tak ani pedagogické zkušenosti nejsou s utvářením příslušných dovedností tak dlouhodobé. U některých odborníků se setkáváme s názorem, že uvedené složky funkční gramotnosti neodrážejí reálnou gramotnost.¹³

¹¹ DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*, s. 46.

¹² Tamtéž, s. 41.

¹³ GAVORA, P. *Gramotnost: vývin modelov, reflexia praxe a výskumu*, s. 179.

1.2.1 Objektivní faktory ovlivňující funkční gramotnost

I funkční gramotnost má své faktory, které jí ovlivňují. Dá se říci, že faktory, které ovlivňují gramotnost obecně, působí i na kvalitu funkční gramotnosti. Především jde o sociální, ekonomické, kulturní a pedagogické podmínky. Tyto oblasti lidské činnosti a vztahu se pokusila J. Doležalová¹⁴ spojit z hlediska objektivních a subjektivních faktorů.

Mezi objektivní faktory řadí **faktory makroprostředí**, kdy stát, který je hospodářsky vyspělý a má bohatou soustavu sociálních, ekonomických, politických a kulturních vztahů, působí na zvyšování úrovně funkční gramotnosti skrze hospodářské faktory (náročné technologické postupy, rychlé změny v technologiích výroby v zaměstnanecké struktuře, komunikace prostřednictvím nových komunikačních technologií a médií, výskyt nových textů, podpora rozvoje a kvality školství a nárůst počtu osob zaměstnaných ve službách, kdy se zvyšuje také nárok na vzdělanost lidí).

Vysoká úroveň ekonomiky a její složitá struktura vyžaduje vyšší kvalitu funkční gramotnosti a nové druhy gramotnosti. Náročnou strukturu funkční gramotnosti by lidé měli zvládnout převážně v průběhu základní školní docházky a nově se objevující požadavky pak v průběhu celého života.

Kulturní a politické faktory ovlivňují podmínky výchovy a vzdělávání, kdy například stanovují povinnou školní docházku a právo na vzdělání. S tím pak souvisí úroveň školství (obsah výuky, zajištěná materiální i metodická stránka vzdělávání), všeobecné vzdělávání i na učňovských školách, příprava učitelů na vysokoškolské úrovni, příležitost k různým druhům vzdělávání, široká nabídka vzdělávacích programů, rekvalifikace v rámci celoživotního vzdělávání. Důležité jsou také politické a světonázorové vlivy na rozvoj vzdělávání. Naznačené ekonomické a politické faktory podmiňují zvýšení úrovně funkční gramotnosti, pokud se podaří zajistit pedagogické podmínky. Vysoká úroveň funkční gramotnosti naznačuje i hospodářskou a kulturní vyspělost. Tam, kde zmíněné faktory nepůsobí příznivě, se setkáme s nízkou úrovní funkční gramotnosti, případně i s nigramotností.

Faktory lokálního prostředí se v úrovni funkční gramotnosti projevují tak, že se úroveň funkční gramotnosti liší v různých oblastech či regionech, např. v chudinských čtvrtích, etnických čtvrtích, ekonomicky zaostalých oblastech, které jsou spjaty s bídou a kde je vyšší nezaměstnanost. Nigramotnost nebo nízká funkční gramotnost se zde

---

¹⁴ DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*, s. 53.

přenáší z rodičů na děti, důvodem může být také snížená dostupnost škol (např. z důvodu velkých vzdáleností) v určitých regionech.

S lokálním prostředím souvisí také *prostředí určité sociální skupiny*, např. v případě migrujících lidí, marginalizovaných skupin, nižších sociálních vrstev se slabým ekonomickým zázemím apod.

Mezi rizikové skupiny řadíme obyvatele funkčně negramotné, např. rodiny alkoholiků, recidivistů, romského etnika, nekvalifikované, s nízkým vzděláním, sociálně slabší vrstvy, určité profese atd. Důsledkem nedostatečné funkční gramotnosti je často nezaměstnanost. Příslušnost jedince k určité sociální vrstvě sice ovlivňuje kvalitu gramotnosti, ale není vždy fatální.

Uvádí se, že vědomosti a dovednosti, které se ve funkční gramotnosti uplatňují, se utváří dlouhodobě, někteří autoři uvádějí 10–12 let,¹⁵ jiní uvádějí i pozdější věk, včetně dotváření funkční gramotnosti v dospělosti. Avšak podle Rabušicové¹⁶ nejvyšší kvalitu funkční gramotnosti vykazují osoby ve věku od 16 do 24 let. Pro zachování dobré úrovně funkční gramotnosti je důležité si udržet především aktivní schopnost práce s textovými informacemi.

Funkční gramotnost se udržuje používáním příslušných znalostí a dovedností v osobním i profesním životě. Proto se za skupinu ohroženou snížením funkční gramotnosti mohou považovat dlouhodobě nezaměstnaní; faktorem může být také dlouhodobější rodičovská dovolená. V profesní oblasti jakékoliv změny probíhají relativně rychle, zvyšují se nebo se proměňují nároky na míru či podobu gramotnosti a objevují se nové druhy gramotnosti.¹⁷ Gramotnost ovlivňuje nejen druh profese, ale také vykonávané funkce v zaměstnání. Předpokládá se, že s vyšším profesním postavením se zvyšuje i příslušná funkční gramotnost. Tedy typ práce, postavení či funkce napomáhají růstu či snižování úrovně gramotnosti. Naopak nízká úroveň funkční gramotnosti nedovoluje vykonávání určité profese. Buďto je nutné doplnit si požadovanou úroveň vzdělání, nebo získat nový druh gramotnosti např. v rámci rekvalifikace. V případě, že člověk není ochoten či připraven si nové schopnosti doplnit, snižuje se jeho zaměstnatelnost.

---

¹⁵ Srov. TANGJAN, S. A. (1990), cit. podle DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*, s. 56.

¹⁶ Srov. RABUŠICOVÁ, M. (1998), cit. podle DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*, s. 56.

¹⁷ Srov. DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*, s. 57.

Faktory mikroprostředí mají význam pro pedagogickou práci především v poznání faktorů, které působí na úroveň funkční gramotnosti skrze rodinu. Vzhledem k tomu, že tato problematika se jeví jako závažná, je zpracována přehledně v tab. 1, kdy v ní je shrnuto, které rodinné faktory se podílejí na vysoké kvalitě funkční gramotnosti dětí i dospělých, a které faktory naopak způsobují nízkou úroveň finanční gramotnosti.

Tab. 1: *Vliv rodinných faktorů na úroveň funkční gramotnosti*¹⁸

Faktory vysoké úrovně funkční gramotnosti	Faktory nízké úrovně funkční gramotnosti
Rodiče mají vyšší sociální a ekonomický status.	Rodiče mají nižší sociální a ekonomický status.
Rodiče dosahují vyšší stupeň vzdělání.	Rodiče dosahují nižší stupeň vzdělání.
Rodiče jsou zaměstnaní.	Rodiče jsou často nebo dlouhodobě nezaměstnaní.
Rodina patří etnicky do většinové společnosti, a proto ovládají výukový jazyk.	Rodina patří do etnické skupiny, její členové neovládají výukový jazyk nebo jde o marginální rodinu (mj. s nízkou jazykovou úrovní).
Kulturní potřeby a tradice rodiny se týkají literatury a vzdělávání, rodina disponuje vysokou jazykovou kulturou.	Rodina nemá výrazné kulturní potřeby, disponuje nízkou úrovní jazykové kultury.
Hodnotová a zájmová orientace rodiny je zaměřena na vzdělávání. Jednou z priorit rodiny je umožnit dětem co nejlepší vzdělání, rodina dbá na školní docházku v „dobré“ škole.	V hodnotové a zájmové orientaci rodiny chybí využívání psané kultury, vzdělání není doceňováno, rodiče si mnohdy neuvědomují nedostatky ve své funkční gramotnosti.
Rodiče umí dětem poradit se školním vzděláváním, s přípravou do školy.	Rodiče neumí dětem poradit se školním vzděláváním, s přípravou do školy.

1.2.2 Subjektivní faktory ovlivňující funkční gramotnost

Mezi subjektivní faktory Doležalová¹⁹ řadí faktory působící na rovině osobnosti konkrétního jedince. Ten je ovlivňován sociálními, kulturními i ekonomickými faktory, tedy vnějšími faktory (objektivními), které jsem uvedla výše, ale současně také vnitřními (subjektivními) faktory, které tvoří vrozené dispozice, vlastnosti a zvláštnosti nervového systému, získané vlastnosti a zkušenosti. Mezi subjektivní faktory se řadí např. věk, intelekt, volní vlastnosti, emoční prožívání, postoje vlastnosti, jako např. připravenost na změny, schopnost adaptace, flexibilita, ochota a připravenost k dalšímu vzdělávání aj.

¹⁸ Tamtéž, s. 54.

¹⁹ Tamtéž, s. 55.

Tyto faktory je nutné brát na vědomí, pokud chceme porozumět procesu i výsledkům utváření funkční gramotnosti. Je zapotřebí na ně brát zřetel i při volbě výukových strategií, při přípravě a vyhodnocování výzkumů i při stanovování požadavků pro výkon určité profese, tak také při výběru uchazeče o určitou pracovní pozici.

1.3 Finanční gramotnost

Naši předkové žili jako lovci, zemědělci a obchodníci. Již tehdy měli znalosti a dovednosti spadající do dnes užívaného pojmu finanční gramotnost, ať už se jednalo o směňování nebo později prodej zboží.

Finanční gramotnost je v současnosti uznávaná jako základní životní dovednost, jelikož spotřebitelé musí být schopni rozlišovat mezi širokou škálou produktů, služeb a poskytovatelů finančních produktů, aby mohli úspěšně spravovat své finance. Každý den se musíme rozhodovat o našich výdajích a úsporách. Když studenti pochopí, jak mohou dobře hospodařit s penězi, naučí se dovednostem, které jsou vyžadovány pro všechny etapy dospělého života. Pro život je vyžadováno více než jen rozvoj schopnosti číst a psát nebo se stát technologicky znalým. Proto je důležité identifikovat ony faktory, které nejvíce ovlivňují proces učení se finančním znalostem a finanční gramotnost se proto také stává tématem vzdělávací politiky.²⁰

Finanční gramotnost je definována jako znalost, dovednost a sebedůvěra související se správou financí. Je definována jako znalost finančních pojmů a schopnost činit informovaná finanční rozhodnutí. Jedná se o proces probíhající po celou dobu života. Ovlivňuje kvalitu finančních rozhodnutí jednotlivce i společnosti.²¹ Je jednou ze součástí funkční gramotnosti. Finance a finanční nástroje jsou jedním z nejdůležitějších prvků naší společnosti. Plně informovaný, vzdělaný občan je účastníkem na finančním trhu a je schopen přijímat odpovědná rozhodnutí. Finanční vzdělávání v oblasti finančních produktů a služeb vede k pochopení a přijetí odpovědnosti člověka za finanční zajištění sebe i své rodiny. Rovněž vede k uvědomění si důsledků předlužení nebo důsledků rozhodnutí v mladším věku na případné zajištění potřeb ve stáří. Proto je možné předpokládat, že finanční vzdělávání přispívá také k rozvoji ekonomiky a společnosti jako takové.

---

²⁰ Srov. MORENO-HERRERO, D., SALAS-VALASCO, M., SÁNCHEZ-CAMPILLO, J. Factors that influence the level of financial literacy among young people, s. 334.

²¹ Srov. BINOY, T.; SUBHASHREE, P. Factors that Influence the Financial Literacy among Engineering Students, s. 482.

Národní strategie finančního vzdělávání definuje finanční gramotnost takto:

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“²²

Pro účely měření finanční gramotnosti vypracovalo OECD její pracovní definici, která zní takto:

„Finanční gramotnost je kombinací povědomí, znalostí, dovedností, postojů a chování nezbytných k přijímání správných finančních rozhodnutí a v konečném důsledku k dosažení individuálního finančního blahobytu.“²³

Definice finanční gramotnosti v rámci hodnocení finanční gramotnosti podle PISA upřesňuje definici tak, aby byla relevantní pro patnáctileté studenty takto:

„Finanční gramotnost je znalost a pochopení finančních pojmů a rizik a dovednosti, motivace a důvěra k uplatňování těchto znalostí a porozumění s cílem činit efektivní rozhodnutí v celé řadě finančních kontextů, zlepšovat finanční blahobyt jednotlivců a společnosti a umožnit účast na hospodářském životě.“²⁴

Tato definice má dvě části. První část se týká druhů myšlení a chování a druhá část se týká významu rozvoje konkrétní gramotnosti. V rámci PISA se gramotností rozumí nejen schopnost patnáctiletých studentů uplatnit znalosti a dovednosti v oborových oblastech, ale také schopnost studentů analyzovat, uvažovat a efektivně komunikovat tak, jak představují, řeší a interpretují problémy v různých situacích.

---

²² MFČR. *Strategie finančního vzdělávání*, s. 5.

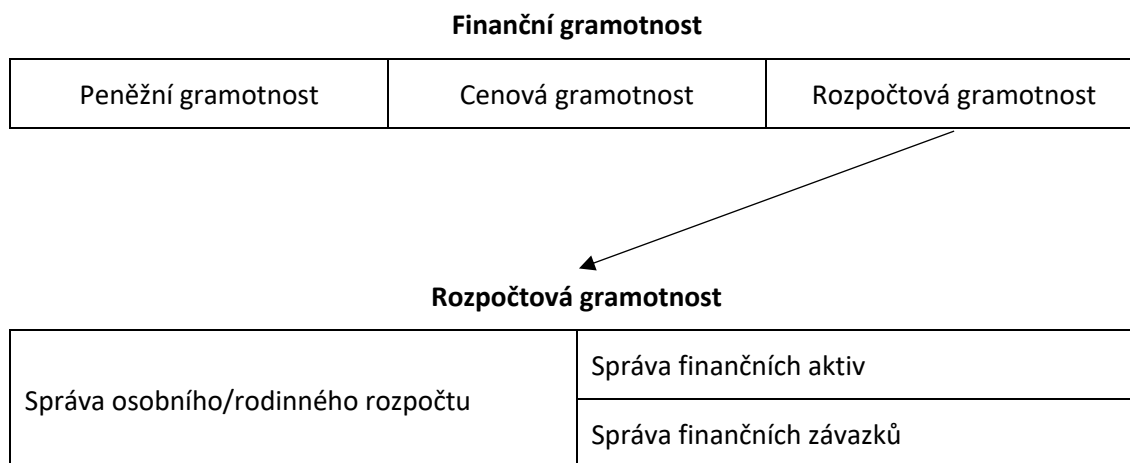
²³ OECD, *PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money?*, s. 43.

²⁴ Tamtéž, s. 43

Finanční gramotnost můžeme rozdělit na tři základní složky (viz obr. 3):²⁵

- **Peněžní složka** představuje kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi (běžný účet, platební karty, hotovost).
- **Cenová složka** představuje kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci. Významnou složkou cenové gramotnosti je porozumění principu „ceny peněz“ v čase, rozdílu mezi nominální a reálnou úrokovou sazbou a porozumění cenám finančních nástrojů služeb v praktické podobě poplatků a úrokových sazeb.
- **Rozpočtová složka** představuje kompetence nezbytné pro správu osobního nebo rodinného rozpočtu (vést si rozpočet, stanovit si finanční cíl a rozhodovat o finančních zdrojích), zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Zahrnuje také dvě specializované složky – správu finančních aktiv (vklady, investice a pojištění) a správu finančních závazků (úvěry, leasing). U těchto dvou složek se předpokládá schopnost jednotlivé služby mezi sebou porovnávat a volit ty výhodnější s ohledem na životní situace.

Obr. 3: Složky finanční gramotnosti²⁶

V této souvislosti je ještě vhodné odlišit pojmy **finanční gramotnost** a **finanční znalost**. Přestože jsou si tyto pojmy podobné a někdy jsou používány tak, že se zaměňují, jedná se o různé pojmy. Finanční znalosti se vztahují k teoretickému chápání finančních pojmů, kdežto finanční gramotnost má dva rozměry, a to teorii (jak chápeme finanční pojmy) a aplikaci (využívání informací souvisejících s financemi).

²⁵ MFČR. *Strategie finančního vzdělávání*, s. 6.

²⁶ MFČR. *Strategie finančního vzdělávání*, s. 7.

Finanční znalosti mají významný vliv na finanční gramotnost. Gramotnost pak zahrnuje nejen znalosti, ale také dovednosti, obecnější schopnosti, hodnoty a postoje. Finanční postoje se týkají hodnotového úsudku jedince ve finančních záležitostech. Postoj jedince k penězům ovlivňuje jeho úroveň finanční gramotnosti. Pokud si člověk váží získaných peněz a je odhodlán dosáhnout finančních cílů, bude se tudíž snažit dosáhnout vyšší finanční gramotnosti. V případě, že peníze slouží jen jako prostředek k uspokojení momentálních potřeb, není předpoklad, že jedinec podnikne kroky ke zlepšení své úrovně finanční gramotnosti. Negativní postoj k financím může mít za následek nedostatečnou finanční gramotnost a rizikové finanční chování.²⁷

Absence finanční gramotnosti může způsobit nesprávné hospodaření s penězi, osobními i rodinnými rozpočty, kdy se vystavujeme narůstajícímu předlužování. Důsledkem předlužení a souvisejících exekucí je zvyšující se míra nezaměstnanosti, kdy se lidé vyčleňují z oficiálního trhu práce, protože legální zaměstnání je pro ně ekonomicky nevýhodné. U těchto lidí je předpoklad, že nebudou přínosem pro ekonomiku, ale budou dlouhodobě zatěžovat sociální systém. Nedostatek finanční gramotnosti má tedy negativní dopad na sociální zabezpečení a na celou ekonomiku.²⁸ Často způsobuje také rozpad rodin, sociální vyloučení a další negativní jevy.

1.4 Význam finanční gramotnosti

Dříve byla naše populace negramotná, lidé neuměli číst ani psát. V dnešní době jsou negramotní lidé spíše výjimkou. Bez schopnosti číst a psát by byl chod společnosti nemyslitelný. Finanční gramotnost je součástí širší ekonomické gramotnosti, která zahrnuje např. schopnost zajistit si příjem, zvážit důsledky svého rozhodnutí s ohledem na současný i budoucí příjem a trh pracovních příležitostí, umět hospodařit a pracovat s výdaji atd. Finanční vzdělávání je klíčový prvek v ochraně spotřebitele na finančním trhu vedle informovanosti. Informovaný, vzdělaný občan jako spotřebitel je plnohodnotným účastníkem na finančním trhu a je schopen přijímat odpovědná rozhodnutí.

„V roce 2021 dle tiskové zprávy vydané Bankovním registrem klientských informací, dosahuje celkový dluh českých rodin 2,87 bilionů Kč. Oproti roku

---

²⁷ Srov. BINOY, T.; SUBHASHREE, P. Factors that Influence the Financial Literacy among Engineering Students, s. 483.

²⁸ Srov. NOVESKÝ, I. *Finanční gramotnost proti krizi*, s. 1.

2020 se objem zvýšil o 314 miliard Kč. Podle České bankovní asociace má úvěr 83 % Čechů.²⁹

Peníze jsou také téma spojené s lidskou svobodou.

„Svoboda je nahlížena jako možnost ovládnout své vlastní já, ovládat svůj majetek a také ovládat jiné lidi.“³⁰

Jak se ukázalo, nedostatečná finanční gramotnost občanů byla také jedním ze spouštěcích mechanismů finanční krize (především v USA).³¹ I přes zvyšující se povědomí o této problematice se obyvatelstvo více zadlužuje, roste nesplácení pohledávek a exekucí na majetek fyzických osob. Proto se také zvyšuje zájem státu klást vyšší důraz na finanční vzdělávání občanů a na jeho kvalitu. Ministerstvo financí České republiky (dále jen MF ČR) zadalo v roce 2007 zpracování průzkumu na téma finančního vzdělávání. Cílem bylo zjistit postoje českých občanů k problematice finančního vzdělávání a míru jejich potřeby se v tomto směru vzdělávat. Průzkum ukázal naléhavou potřebu finančního vzdělávání v České republice.³²

V roce 2007 MŠMT ve spolupráci s MF ČR vydalo *Standardy finanční gramotnosti* (jako součást materiálu *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*) a postupně tyto standardy zařazuje do rámcových vzdělávacích programů. V návaznosti na tento krok došlo ze strany MŠMT a ČNB k vydání metodických publikací.³³ Zvyšuje se také poptávky po dalším vzdělávání pedagogických pracovníků se zaměřením na rozvíjení finanční gramotnosti a finanční gramotnost je jako téma také zařazováno do obsahu příslušných vysokoškolských studijních programů.

---

²⁹ Češi v právu. *Zadlužení Čechů* [online].

³⁰ Srov. NOVESKÝ (2009), cit. podle BACÚROVÁ, D. *Finanční gramotnost dětí vyrůstajících v dětských domovech*, s. 13.

³¹ Srov. MFČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2010* [online], s. 6.

³² Tamtéž, s. 7–8.

³³ V roce 2008 vydal Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV) příručku pro učitele *Finanční gramotnost – obsah a příklady z praxe škol*, v roce 2009 příručku *Finanční gramotnost – úlohy a metodika*. Obě jsou zveřejněny na webových stránkách Metodického portálu www.rvp.cz.

2 Faktory ovlivňující finanční gramotnost dětí

Ve druhé kapitole rozepíšu nejdůležitější faktory, které ovlivňují finanční gramotnost dětí. Faktor je činitel, který nás nějakým způsobem ovlivňuje, působí na nás, ať už pozitivně, či negativně. Faktorů je nespočet, některé na nás doléhají více, některé méně. Málokdy si uvědomujeme, připouštíme, že tomu tak je. Řada jedinců si nepřipouští, že na ně má vliv například prostředí, okolí, společnost, ale vše kolem nás svým způsobem ovlivňuje naše myšlení i postoje a působí na nás.

V kontextu výzkumu se o faktorech hovoří zejm. v souvislosti s tzv. faktorovou analýzou. Jedná se o statistické postupy, které slouží ke stanovení co nejmenšího počtu základních dimenzí – faktorů z velkého počtu studovaných proměnných, testových úloh nebo položek dotazníku. Účelem je zredukovat výchozí data a seskupit je do několika vyšších celků, kdy následně je možné lépe vysvětlit studované vztahy.³⁴

Pod faktory ovlivňující finanční gramotnost dětí jsou zařazeny veškeré hlavní příčiny, které děti ovlivňují při rozvoji jejich finanční gramotnosti nebo které ovlivňují dosaženou úroveň finanční gramotnosti. Je možné rozdělit faktory (činitele) na dva aspekty, a to vnitřní a vnější:³⁵

- **vnitřní faktory** – predispozice jedince (rodinné, genetické), soubor vlastností a schopností člověka především z hlediska psychologického, fyziologického a fyzického, např. intelekt.
- **vnější faktory** – rodina, škola, internet, kolektiv, mimoškolní aktivity.

Vnitřní a vnější faktory spolu působí v průběhu **vývoje osobnosti**, který ovlivňují. Vývoj závisí na mnoha faktorech, které nemusí být stejně důležité. Způsob zpracování vnějších faktorů je předurčen genetickými predispozicemi. Vývoj osobnosti člověka závisí na vzájemném působení vrozených vloh a vlivů prostředí.³⁶

---

³⁴ Srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E. a MAREŠ J. *Pedagogický slovník*, s. 64.

³⁵ Srov. HAUPTOVÁ, M. *Rozvoj čtenářské gramotnosti u dětí předškolního věku*, s. 15.

³⁶ Srov. LANGMEIER, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*, s. 251–277.

Celý vývoj lze chápat jako proces kvalitativních změn, které probíhají po celý život. Vývoj člověka je ovlivněn dědičností, prostředím i výchovou a tyto tři oblasti se podepisují na psychologickém vývoji jedince. Například Freud soustředí svou pozornost na intrapsychickou dimenzi, afektivní prožívání, vývoj pudového života a na dynamické stránky osobnosti (motivace).³⁷

Psychický vývoj lze také charakterizovat jako proces vzniku, rozvoje a proměn psychických procesů a vlastností, jejich rozrůžňování a integrace. Zahrnuje kvantitativní i kvalitativní změny, nárůst i úbytek různých funkcí, které se mohou rozvíjet plynule i formou vývojových skoků.³⁸ Psychický i sociální vývoj zahrnuje proměny osobnostních a sociálních charakteristik, rolí, mezilidských vztahů či způsoby chování.

Je celá řada vývojových teorií, které se od sebe liší svým zaměřením, obecností, základními východisky, proto není téměř možné je sjednotit. Lze je rozdělit dle uváděných nejdůležitějších činitelů duševního vývoje:³⁹

- **Empirická teorie (exogenistická)** – hlavním činitelem je zde sociální prostředí, kdy pro formování jednotlivce je nejdůležitější zkušenost a učení. Hlavními zastánci této teorie jsou J. B. Watson, B. F. Skinner, J. Locke.
- **Nativistická teorie (endogenistická)** – navazuje na filozofický nativismus, kdy se za hlavní faktor považují vrozené dispozice člověka. Mezi zastánce tohoto pojetí se řadí A. Gesell nebo S. Freud.
- **Interakční teorie (syntetická, dialektická)** – může být chápána jako „kompromis“ mezi zdůrazňováním vlivu prostředí a biologických vlivů na vývoj jedince. Zdůrazňuje se spíše vzájemná interakce těchto faktorů. Tato interakce může mít podobu lineární kauzality, kdy jde o vývoj dítěte podmíněný výchovným stylem rodičů, a cirkulární kauzality, kdy dítě působí zpětně na rodiče, a tak je také ovlivňuje. V souvislosti s tímto typem teorií bývají zmiňováni např. W. Stern, L. S. Vygotskij nebo J. Piaget.

Mimo toto dělení stojí ještě **stadiální teorie (teorie periodizace)**, kdy se na vývoj dítěte pohlíží jako na kontinuální proces změn, který lze rozdělit do různých jedinečných a navzájem odlišných stadií, kde každý krok integruje to, čeho bylo dosaženo předtím. Patří sem Piagetova periodizace či Freudova psychoanalýza.

---

³⁷ Srov. CHAMOUTOVÁ, K., RYMEŠOVÁ, P. *Psychologie osobnosti a sociální psychologie*, s. 38.

³⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 3.

³⁹ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 221–245.

2.1 Vnitřní faktory

Do skupiny vnitřních faktorů spadají takové aspekty, které se odehrávají a působí uvnitř jedince, které ovlivňují jeho psychickou stránku, jeho vnímání, rozpoložení a jeho porozumění. Do vnitřních faktorů zahrnujeme i potřeby jedinců a jejich hodnoty, co je pro ně důležité.

2.1.1 Dědičnost

Dědičností se obecně rozumí přenos znaků a vlastností, včetně chorob, z jedince na jeho potomky. Jedná se o geny tvořené DNA, která je ve formě chromozomů uložena v jádře každé buňky, včetně buněk pohlavních, vajíček a spermií. Jedinec přebírá polovinu dědičných informací od každého z rodičů. Zda se daný znak či vlastnost u potomstva projeví, záleží na řadě dalších faktorů.⁴⁰ Žádný gen se neprojevuje izolovaně, ale ve vzájemném působení s jinými geny, v rámci celého genotypu, event. organismu jedince.⁴¹

Genetické dispozice jsou předpokladem pro rozvoj různých psychických vlastností. V genetickém aparátu je zakódován program individuálního vývoje jedince, který se projevuje variabilitou zrání, rozdíly dosažené úrovně jednotlivých funkcí, psychických i somatických, ale také koordinovaností a integrovaností jejich rozvoje. V průběhu života dochází k postupné aktivaci jednotlivých složek genetického programu a k tomu se psychické funkce rozvíjejí ve stejném období. Např. vývoj poznávacích procesů závisí na aktivitě genů, které stimulují zrání konkrétních oblastí mozku. Toto se děje skrze dědičně podmíněné zrání příslušných mozkových oblastí.⁴²

Na vzniku dispozic k rozvoji psychických vlastností se podílí větší počet genů, které by samostatně měly nepatrný účinek. Společně utvářejí předpoklady k rozvoji určité vlastnosti. Definitivní podoba závisí na vlivu prostředí, které může její rozvoj stimulovat, či naopak zpomalit nebo deformovat. Genetické vlohy určují míru pravděpodobnosti rozvoje určité vlastnosti. Konkrétní varianta je v různé míře závislá na působení vnějšího prostředí. Vnější vlivy se významně podílejí na vzniku určité vlastnosti. Konkrétní psychická vlastnost je výsledkem dlouhodobého a složitého vztahu mezi dědičnými

---

⁴⁰ Dědičnost [online].

⁴¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 3–5.

⁴² Tamtéž, s. 3–5.

dispozicemi a faktory vnějšího prostředí. Podíl dědičnosti a vlivu prostředí na vzniku psychické vlastnosti může být různý. Závisí na povaze vlastnosti. Každý jedinec má vymezené hranice, v nichž je schopen na podněty prostředí reagovat. Např. u zanedbaného dítěte víme, že by se mohlo lépe vyvíjet a dosáhnout vyšší finanční úrovně, ale není jasné, jak vysoké. Z důvodu, že genetické dispozice nelze měřit jinak než prostřednictvím různých projevů, kdy jejich rozvoj je však závislý i na jiných faktorech. Genetické předpoklady a vliv prostředí jsou mezi sebou v interakci. Děti s různými genetickými předpoklady mohou reagovat na stejné prostředí různě. V prostředí vzdělané rodiny se může dobře rozvíjet nadprůměrně nadané dítě, kdežto průměrný jedinec by zde mohl být přetěžován a stresován díky ambicióznímu očekávání. Takové dítě by se spíše lépe rozvíjelo v klidném a méně náročném prostředí.⁴³

2.1.2 Potřeby a schopnosti

Pod potřebou si představíme pociťované nebo prožívané nedostatky či přebytky, které jsou důležité pro život člověka a vedou ho k činnostem, které jeho potřebu uspokojují.

Potřeby dělíme na biologické a společenské:

- biologické – hlad, žízeň, teplo, odpočinek, spánek, pohyb atd.
- společenské – láska, pocit bezpečí, uznání, rozvoj osobnosti atd.

Teorii potřeb se zabýval Abraham Maslow, který v roce 1943 zformuloval základní kategorizaci a uspořádání lidských potřeb, které se běžně označuje jako tzv. „Maslowova pyramida lidských potřeb“. Seřadil lidské potřeby podle jejich naléhavosti. Nejdříve člověk uspokojuje nižší potřeby a postupně přechází k potřebám vyšším. Tedy v Maslowově pyramidě se odráží jak potřeby biologické, tak potřeby společenské.

Oba tyto typy potřeb jsou faktorem ovlivňujícím finanční gramotnost. Když se na pyramidu lidských potřeb podíváme z pozice dítěte základní školy, vidíme přesný odraz Maslowovy pyramidy, kdy na nejnižším stupni fyziologických potřeb vidíme potřeby biologické projevující se jako hlad, žízeň apod. Mezi potřeby bezpečnosti můžeme zařadit bezpečí rodiny, kde se dítě cítí nejlépe. Do potřeby společenské můžeme zařadit začlenění dítěte do společnosti, do třídy, do kolektivu, kde pociťuje sounáležitost, lásku. Do potřeby uznání můžeme zařadit výkonnost ve škole, vzdělání, uznání, status šikovného žáka a do poslední potřeby, do potřeby nejdůležitější řadí potřebu seberealizace, kdy probíhá rozvoj

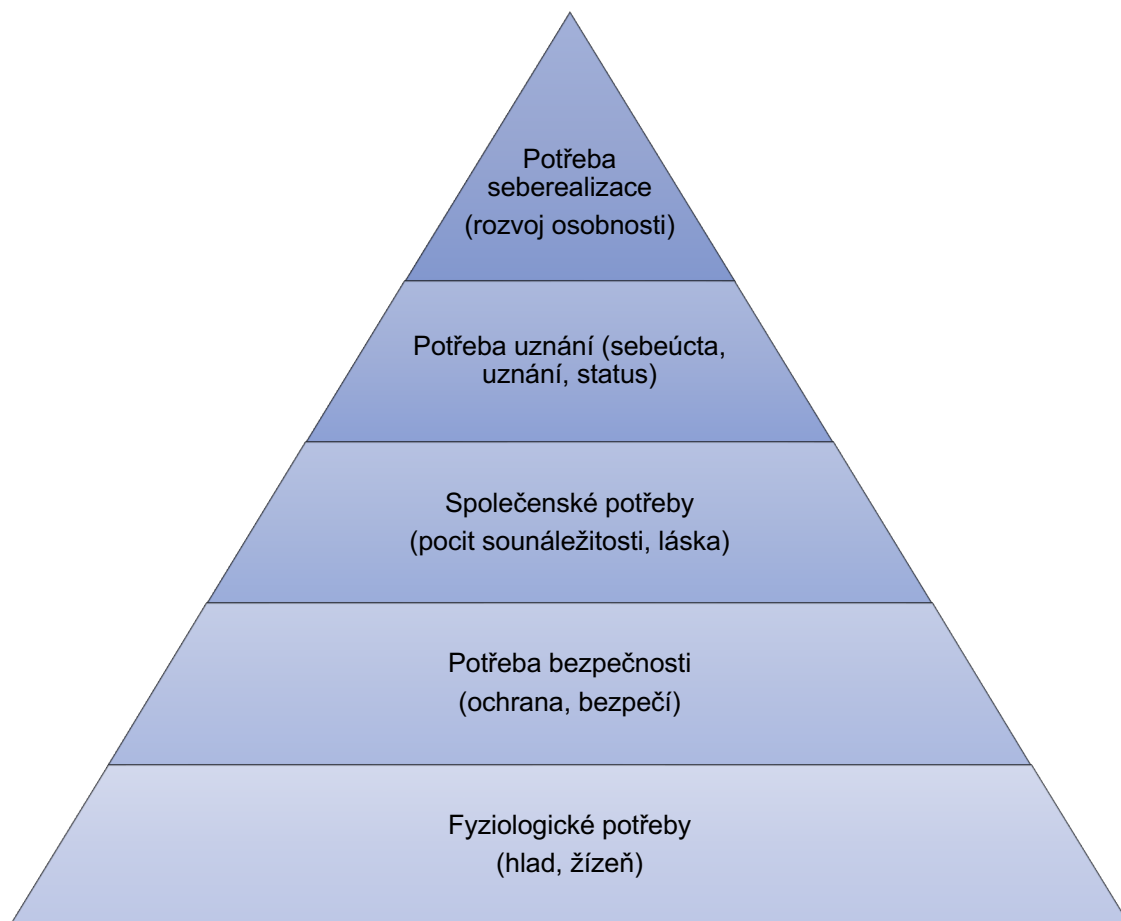
---

⁴³ Srov. VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 3–6

samostatné osobnosti jedince, kde můžeme zařadit úspěšnost ve škole, získání vyššího vzdělání apod., viz obr. 4.

Obr. 4: Maslowova pyramida lidských potřeb⁴⁴

Máme také různé psychologické příčiny, které uspokojují potřebu, ať skrze reakci, činnost či jednání člověka, jako je například motiv. Určují směr lidského jednání. Velkou úlohu zde hrají pedagogové i vychovatelé, kteří mají možnost, nebo měli by dostatečně motivovat mladé lidi, děti k tomu, aby se zamysleli nad svou budoucností a osvojili si znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, aby finančně dokázali zabezpečit sebe i svou rodinu.⁴⁵

Schopnosti se vyvíjejí na základě vloh neboli dispozic. Pokud dítě nebude vykonávat činnost, pro kterou má vlohy, pak se jeho schopnosti neprojeví. Různé úrovně schopností se rozlišují jako nadání, talent a genialita. Nadání umožňuje podat nadprůměrné výkony, talent vynikající výkony. Genialita rozvíjí talent, který vytváří vrcholná

⁴⁴ ZRCADLO, *Maslowova pyramida lidských potřeb*.

⁴⁵ MŠMT. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*, s. 7.

díla. Nejznámější schopností je inteligence. Označují se jí určitá poznávací schopnosti jako je dobrá orientace, myšlení, paměť, přesné vnímání, schopnost koncentrace. Měří se různými psychologickými testy – jednotkou je inteligenční kvocient IQ. Počítá se jako poměr mezi věkem mentálním a věkem fyzickým. Můžeme sem řadit také inteligenci finanční. Jedná se o schopnost, kterou používáme při získávání peněz a zacházení s nimi. Na rozdíl od vrozené složky inteligence, finanční inteligenci můžeme rozvíjet pomocí změny přístupu jednotlivců. Správný přístup k hospodaření s penězi, poznávání jejich hodnoty, by se měl každý naučit již v raném věku od svých rodičů.⁴⁶

2.2 Vnější faktory

2.2.1 Prostředí

Vnější prostředí působí na naše genetické vlohy a určuje míru pravděpodobnosti rozvoje určité vlastnosti, tedy její intenzity či kvality. Konkrétní varianta, kterou lze označit jako **fenotyp** (soubor všech definovatelných charakteristik jedince, např. vzhled jedince, jeho úroveň rozumových schopností, citová stabilita atd.), je různě závislá na působení vnějšího prostředí. Spolupodílí se na vzniku definitivní podoby určité vlastnosti či funkce. **Genotyp** (informace o genetické konstituci buňky, nebo organismu jedince) se v průběhu celého života nějak zásadně nemění, zatímco souhrn všech vnějších vlastností proměnlivý je, mění se z hlediska intenzity, kvality i času.

Vliv prostředí nás ovlivňuje po psychické stránce i v jednání. Vliv na jedince mají hodnoty dané doby, způsoby uvažování lidí, chování, etnikum, sociální postavení. Ve velké míře nás ovlivňuje a působí na nás prostředí rodiny, její fungování, názory, postavení, finanční zázemí, gramotnost rodičů, vzdělání. Rodiče nás vychovávají, rozvíjejí v nás psychické funkce a ucelují naši osobnost. Učí nás mluvit, komunikovat, předávají nám hodnoty, zvyky, postavení. Prostředí, ve kterém vyrůstáme a ve kterém se pohybujeme, nás ovlivňuje jako jeden z nejpodstatnějších faktorů.

Životní prostředí je proměnné a v průběhu našeho života se mění. Člověk se snaží životní prostředí měnit k obrazu svému, dennodenně jej ovlivňuje svým chováním a jednáním. V dospělosti si volíme své prostředí i dle toho, jak jsme od dětství nastaveni, jaké máme hodnoty, předpoklady. Většinou se pak toto prostředí podobá tomu, jak jsme

---

⁴⁶ Srov. BACÚROVÁ, D. *Finanční gramotnost dětí vyrůstajících v dětských domovech*, s. 15.

vyrůstali, ale může být také úplně odlišné. Opět se většinou jedná o to, jak jsme nastaveni a jak jsme směřováni.⁴⁷

Prostředí, jak na nás působí, také ovlivňuje naši zdravotní, ekonomickou a psychologickou úroveň. Z toho vyplývá, že nejvíce nás ovlivňuje to prostředí, ve kterém trávíme nejvíce času. Jako děti nemáme až takovou možnost prostředí kolem sebe měnit, proto jsme závislí na své rodině. Avšak s přibývajícím věkem si své okolí (prostředí) upravujeme podle svých představ. Důležité je nastavení v hlavě, protože jak to nastavíme uvnitř, tak to budeme mít i navenek (kolem sebe).

Z pedagogického hlediska je důležitý důraz na podnětnost prostředí, kdy se jedná o požadavek, aby prostředí nabízelo podněty pro pozitivní vývoj osobnosti. Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, významně ovlivňuje jeho vývoj. Dítě reaguje různým způsobem na rozdílné podněty a zároveň jeho chování vyvolává určitou reakci. Získané zkušenosti pozitivně i negativně ovlivňují jeho psychický vývoj. Mohou pozměnit prožívání dítěte, regulovat jeho rozvoj poznávacích schopností a ovlivňovat i rozvoj osobnostních vlastností. Nejen v rodině je proto nutné dětem nabídnout podnětné prostředí a rozvíjet jejich schopnosti, dovednosti, vědomosti, trénovat jejich paměť, pozornost i soustředěnost a vlastně je připravit nejen na vstup na základní školu, ale celkově do života. Děti se s novým prostředím učí přijímat nové situace, učí se odlišnému chování k lidem v různých sociálních rolích.

Celkové fungování jedinců, ať už v dětství nebo v dospělosti, je ovlivněno působením prostředí na jedince. Prostředí tedy také ovlivňuje gramotnost i finanční gramotnost dětí. Uvažujeme-li o výchovném prostředí, které souvisí mj. také s širším prostředím kulturním, můžeme jako příklad uvést, že prostředí může utvářet postoje rodičů k výchově chlapců a dívek. Postoje rodičů pak mohou ovlivnit různý přístup k výuce mužů a žen o financích. Např. pokud rodiče schvalují tradiční genderové role, mohou klást důraz na více pečovatelský přístup k dcerám a klást více důraz na hodnotu rodiny, kdežto k mužům přistupují spíše jako k žitelům rodiny, tedy je vedou více k tomu, jak vydělávat a spravovat finance (peníze).

Newcomb a Rabow⁴⁸ zjistili, že rodiče mají vyšší očekávání od synů, co se týče práce a spoření, ve srovnání s dcerami, a že rodiče kladou větší důraz na peníze a známky u synů než u dcer. Zjistili také, že rodiče probírali rodinné finance se syny již v mladším

---

⁴⁷ Srov. KRABCOVÁ, J. Kapitola 3: Životní prostředí [online].

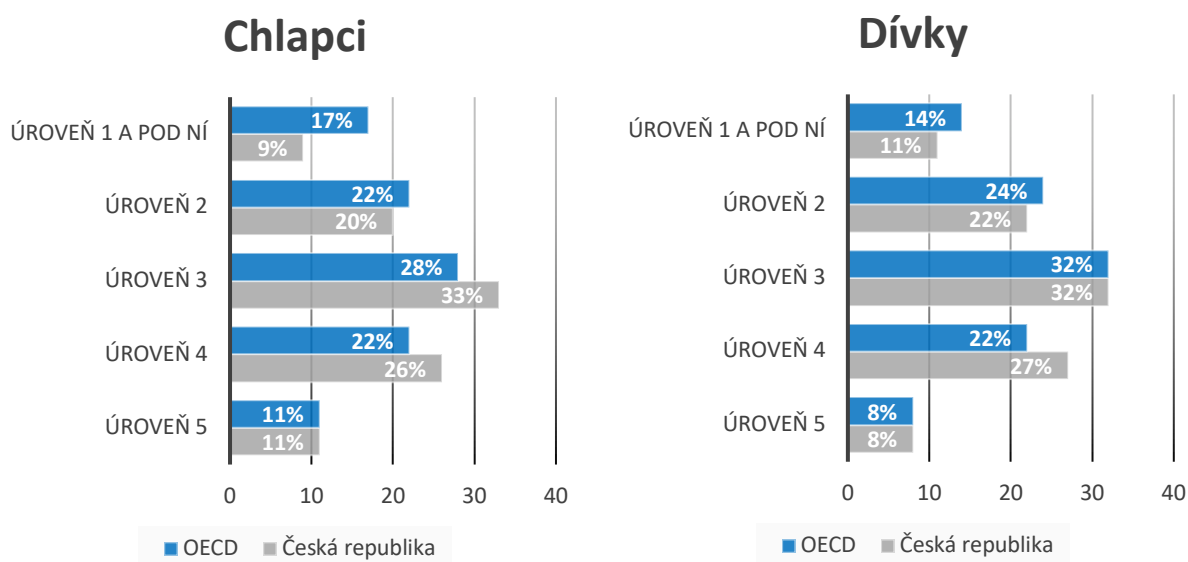
⁴⁸ srov. LEBARON, A. B. a kol. Journal of Financial Counseling and Planning. *Parental Financial Education During Childhood and Financial Behaviors of Emerging Adults*, s. 43.

věku než s dcerami. Kdežto diskuse o rodičovství vedli spíše s dcerami. Ukazuje se také, že finanční vzdělávání rodiči během dětství snižuje zadluženost v dospělosti a naopak. Finanční vzdělávání dětí je prediktorem pozdějšího finančního chování v dospělosti.

Pro mnohé jsou peníze zdrojem i projevem moci a privilegií. Již z dob dřívějších se učíme, že muži mají větší privilegia a moc než ženy. Možná se udržuje hierarchie moci a privilegií z důvodu udržování společenských norem a očekávání? Takováto očekávání možná vedou k myšlence, že finance jsou doménou muže, a lze tedy předpokládat, že muži by se měli častěji podílet na finančním managementu, včetně investování apod. Dle Johnsona a Muse⁴⁹ se muži více orientují ve finančních znalostech oproti ženám, mají k nim větší důvěru, zodpovědnost a ve větší míře se i ke studiu na vysokých školách v oboru ekonomie přihlašují spíše muži než ženy.

Rovněž zjištění výzkumu PISA 2012 (viz graf 1) naznačují, že úroveň finanční gramotnosti chlapců je vyšší než úroveň finanční gramotnosti dívek: chlapci jsou více zastoupeni v nejvyšší (5.) úrovni finanční gramotnosti, naopak méně často ve srovnání s dívkami jsou zastoupeni mezi žáky, kteří dosahovali nejnižší úrovně finanční gramotnosti.

Graf 1: Podíl chlapců a dívek na gramotnostních úrovních v ČR a zemích OECD⁵⁰

Rozdíly ve výsledcích testů z finanční gramotnosti se objevují i ve výsledcích žáků různých druhů škol. Nadprůměrné výsledky měli žáci gymnázií a žáci středních škol

⁴⁹ Tamtéž, s. 44.

⁵⁰ ČŠI. Zpráva z šetření PISA 2012, s. 21.

s maturitou. Ve všech druzích škol však chlapci dosáhli v testu finanční gramotnosti lepšího výsledku než dívky.

2.2.2 Rodina

Rodina je nejvýznamnější sociální skupina, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Rodina dítě ovlivňuje jak biologicky, tak i sociálně. Rodiče mají podobné dispozice jako děti a v závislosti na svých schopnostech je také určitým způsobem vychovávají. Rodina a rodiče nesou největší podíl a zodpovědnost za gramotnost svého dítěte. Pro dítě je důležité, aby se již od dětství setkávalo s mluvením a nasloucháním rodičů či jiných členů rodiny. Dítě si tyto schopnosti osvojí přirozeně. Pro rozvoj čtení a psaní je nejdůležitější mluvení a naslouchání.⁵¹

Všichni členové rodiny se vzájemně ovlivňují a přizpůsobují, ale často si to neuvědomují. Rodina dítěti zprostředkovává různé zkušenosti. Základní informace, které v rodinném prostředí získáváme, ovlivňují další zpracovávání informací i to, jak na ně budeme reagovat. Dítě, které od rodiny získává různé informace, očekává, že stejným způsobem bude fungovat i jeho okolí, potažmo celý svět. Získává zkušenosti, jak zprostředkovat různé sociální signály, učí se určitým vzorcům chování, které se v prostředí rodiny ukázaly nebo byly vyžadovány. Učí se, jak se projevovat nebo neprojevovat, jak dávat najevo své city, pocity, názory atd. Rodina je významným prostředím, které by nám mělo sloužit jako citové zázemí, jako zdroj jistoty a bezpečí. Rodina uzpůsobuje základní postoj dítěte ke světu, míru jeho otevřenosti a důvěry. Podílí se na rozvoji schopností i míry sebedůvěry, na níž závisí uplatnění dítěte ve společnosti.⁵²

Rodinné prostředí také určuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou důležité a co je naopak považováno za zbytečné. V dítěti se odráží hodnota i vzdělanost rodičů, resp. všech členů rodiny. Rodinné prostředí posiluje především schopnosti a dovednosti, které jsou v rodině považovány za důležité.

Rodina je základní sociální skupina, která je spojena vztahy, soužitím, sdílením přítomnosti, společenskými aktivitami, ale také očekáváním a plánováním společné budoucnosti. Pokud jsou vztahy mezi členy rodiny přívětivé, dítě se v takovéto rodině cítí bezpečně. Pokud však vztahy v rodině přívětivé nejsou, převládne v dítěti nejistota a s ní související zaměření se na sebe. Bezpečí rodinného zázemí a jistotu potvrzuje společný

---

⁵¹ Srov. HAUTOVÁ, M. *Rozvoj čtenářské gramotnosti u dětí předškolního věku*, s. 15.

⁵² Srov. VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 5–6.

každodenní život, rodinné zvyklosti atd., které členy rodiny spojují a jsou zdrojem zážitků, tvoří rodinnou historii. Dítě se např. díky vzpomínkám na narozeniny, výlety, dovolené, Vánoce aj. ubezpečuje, že má v rodině své místo.

Důležitou charakteristikou rodiny z hlediska působení na psychický vývoj dětí je míra stability, soudržnosti a otevřenosti, ale také začlenění se do širší společnosti. Dítě se učí vnímat a rozlišovat citové vazby rodinných vztahů a chápat způsob jejich fungování. Každá rodina žije svůj vlastní příběh, který je utvářen rodiči, vzájemnými vztahy i hodnotami, které spoluvytvářejí. Pořadí narození dětí, jejich pohlaví, sociální zázemí, do kterého se narodily, vymezuje roli, kterou zde děti mají zastávat. Z důvodu uvedených rozdílů nemají rodiče na své potomky stejné očekávání a nechovají se ke všem stejně. Např. rodiče přistupují k prvnímu dítěti, ke třetímu dítěti nebo vytoužené dívce či k dítěti, které nebylo plánováno, jiným způsobem. Chování rodičů se mění také v průběhu času, kdy je ovlivňují zkušenosti, které s dětmi mají, či projevy jednotlivých dětí. A právě i výchova a přístup rodičů může ovlivnit rozlišnost mezi dětmi více, než je přisuzováno genetickým rozdílům.⁵³

Rodina je podstatná a nejdůležitější součást našeho života. Dítě považuje rodinu za samozřejmost, která funguje také jako emoční zázemí a opora. Rodina uspokojuje veškeré potřeby jedince. Vztahy dětí prepubertálního věku k rodičům jsou silné, i když se postupně mění. Postupem času, jak dítě dospívá, začíná rozumět rodičovskému postoji a umí se v rodinných vztazích lépe orientovat. Umí odhadnout pocity a postoje svých rodičů i sourozenců.

Rodiče jsou pro děti vzorem a přispívají k jejich učení. Mohou být reálným příkladem pro učení nápodobou, ale i ideálem, jemuž by se dítě chtělo přiblížit. Představují vzor budoucnosti, který určuje směřování dítěte („chci být stejným člověkem, jako je můj otec nebo má matka“). Rodiče mají vliv na své děti i tím, jakou školu pro ně zvolí. Rodina dítěti předává veškeré hodnoty a normy, podle nichž daná rodina žije. Rodiče ovlivňují také potřebu seberealizace, prostřednictvím požadavků, výběrem aktivit a jejich hodnocením.

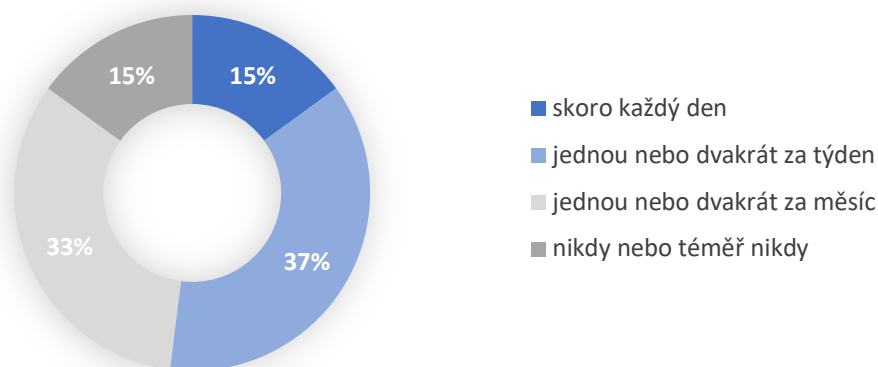
Co se týče finančního vzdělávání, hraje zde také velikou roli rodina, např. jak nakládá s rodinným rozpočtem či plánem příjmů a výdajů v domácnosti. Tento plán vytvářejí rodiče, ale je vhodné, aby již v dětství se děti seznamovaly s principy hospodaření domácnosti, aby znaly hodnotu peněz a byly schopné v rámci možností si uvědomo-

---

⁵³ Srov. VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 6–7.

vat, co je potřeba pro zajištění příjmu a jak s ním naložit. V grafu 2 si dle šetření PISA 2012 ukážeme, jak často se rodiče s dětmi (žáky) o financích baví.

Graf 2: Jak často mluví čeští žáci s rodiči o peněžních záležitostech⁵⁴

Rodiče ovlivňují úroveň finanční gramotnosti svých dětí od mládí až po dospívání. Mnoho rodičů dává dětem kapesné, které je považováno za účinný nástroj pro osvojování správných finančních návyků.⁵⁵

Děti se v rodině učí také spotřebitelskému chování. Například Calamato⁵⁶ ve své studii uvádí, že studenti, kteří využívají kreditní karty pravidelně, mají pozitivní přístup k úvěrům oproti studentům, kteří karty nepoužívají. Totéž platí u dětí, kdy rodiče ve větší míře využívají úvěry a nezvládají finanční stabilitu, tedy tyto děti mají větší pravděpodobnost uchýlit se také k úvěrům.

Pro psychický vývoj, zejména osobnostní, nesmíme zapomínat také na vliv sourozenců, jelikož sourozenci jsou zdrojem mnoha zkušeností. Sourozenecké vztahy podporují rozvoj sociálního porozumění, dítě se v rámci soužití se sourozenci naučí lépe vnímat pocity, potřeby, chování, naučí se s nimi vycházet, donutí je to k osvojení si určitého chování, které odpovídá postavení vůči sourozenci. Musí se naučit řešit konflikty, vyjednávat a akceptovat kompromis. Se sourozenci se toho naučí více jak ve skupině s vrstevníky, hlavně proto, že od problémů nemůže odejít, ale musí se s nimi nějak vyrovnat. Sourozenci mají zpravidla společné zázemí, společné prostředí. Sourozenec může být také partnerem, kamarádem, se kterým dítě může sdílet různé zážitky, svěřit se s problémy, sdělit mu pozitivní i negativní myšlenky. Ale sourozenec může být také soupeř, protože

⁵⁴ ČŠI. Zpráva z šetření PISA 2012, s. 24

⁵⁵ Srov. BINOY, T., SUBHASHREE, P. Factors that Influence the Financial Literacy among Engineering Students, s. 483.

⁵⁶ Srov. CALAMATO, M. P. *Learning Financial Literacy in the Family*, s. 8.

se s ním musí dělit nejen o rodičovskou pozornost, ale také o různé materiální výhody a privilegia. Také může být nepřitelem, kdy si k sobě sourozenci nevybudují žádný vztah, žádné společné zázemí. Může se to projevat tak např. v povýšeneckém postoji staršího sourozence. Díky sourozencům si dítě může uvědomovat také omezenost zdrojů rodiny a nutnost s dostupnými zdroji dobře hospodařit, protože finanční rozpočet pro více dětí je nedostačující.⁵⁷

2.2.3 Vrstevnická skupina

Vrstevníci jsou dalším faktorem, který ovlivňuje naše zkušenosti. Děti se ve velké míře se svými vrstevníky srovnávají, chtějí se jim vyrovnat, napodobit je. Dítě potřebuje být ve skupině akceptováno a aby obstálo, je ochotné se naučit všemu, co je pro to důležité. Také je důležité, zda s ostatními dokáže spolupracovat a zároveň se ve skupině prosadit, ale ne povyšovat. Pokud se dítě nedokáže přizpůsobit vrstevnickým požadavkům, vrstevníci jej nebudou akceptovat. To může negativně ovlivnit další vývoj jeho osobnosti. Negativní zkušenost a pocit nejistoty je zátěží pro jednotlivce a v další vývojové fázi života ho může negativně ovlivnit.

Skupina, ve které se dítě pohybuje, ho ovlivňuje i po stránce postojů k financím. Pokud se dítě pohybuje mezi vrstevníky, které se již pohybují na finančním poli, disponují finančním obnosem, vlastní platební kartu, mají větší finanční volnost, tak i dítě, které se s nimi střetává, více vyžaduje finanční „volnost“. V případě, že např. dítě si toto nemůže dovolit, je možné předpokládat, že buďto danou skupinu opustí a vyhledá jinou, sobě rovnou, nebo si např. začne půjčovat od svých spolužáků, vrstevníků, kdy např. nemá možnost vrácení finančního obnosu, nebo si půjčí jinde, aby zaplatilo dluh svým spolužákům a pak se dostává do začarovaného kruhu, což může mít neblahý dopad nejen na jeho psychiku.

Vztahy s vrstevníky jsou velmi důležité zejména v období dospívání, kdy vytvářejí sociální síť, která může sloužit také jako zázemí i zdroj opory. Pokud tomu tak není, může to mít také negativní vliv na život jedince. Role vrstevníka, spolužáka a kamaráda má ve školním věku velký význam. Zkušenosti s kamarádstvím jsou předpokladem pro pozdější rozvoj přátelství. Jakým způsobem to dítě zvládne, ovlivňuje i jeho budoucí chování a kvalitu vztahů.⁵⁸

---

⁵⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 8.

⁵⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 337–338.

2.2.4 Škola

Ať už se jedná o mateřskou školu či základní školu, obě by měly spolupracovat s rodiči, komunikovat s nimi, naslouchat jim. Dle mého názoru v době, kdy dítě navštěvuje mateřskou školu, je s rodiči komunikace častější a intenzivnější než na základní škole. Možná je to způsobeno tím, že do mateřské školy rodiče děti vodí a vyzvedávají je přímo ve třídě. Tím dochází k častějšímu setkávání s pedagogem, se kterým navazují kontakt, vyptávají se, co dítě v mateřské škole ten den dělalo atd. Kdežto na základní školu povětšinou dítě dochází samo, anebo když jej rodiče vyzvedávají, stojí před školou a nejdou již přímo do třídy, aby došlo k setkání s pedagogem. Výstižně o spolupráci rodiny a mateřské školy píše Svobodová a kol., když uvádí, že:

„Úkolem mateřské školy je doplňovat rodinnou výchovu dítěte a v úzké vazbě na ni zajišťovat jeho další předškolní vzdělávání.“⁵⁹

Škola je významnou institucí, která má vliv na dětskou osobnost a ovlivňuje také rozvoj různých psychických funkcí. Je jedno o jaký typ školského zařízení se jedná, ať už jde o běžnou školu nebo o školské zařízení pro neformální vzdělávání, všude se rozvíjí nejen poznávací schopnosti a různé dovednosti, ale také na děti působí jako důležitý socializační činitel, který rozvíjí určité osobnostní vlastnosti i žádoucí chování. Škola na děti působí jak ve směru potlačení rozdílů, tak vytváří tlak na posílení jejich vlastností a kompetencí, na dosažení odpovídajícího úspěchu žáka. Hodnocení výkonu i chování žáků představuje zkušenost, která může ovlivnit dětské sebevědomí. Školní úspěch či neúspěch se také podílí na dalším směřování jedince.

I přesto, že sociální vlivy nepůsobí na všechny děti stejně, děti podnětům a požadavkům nějak rozumí, nějak si je vysvětlují a nějak je prožívají. Důležitým faktorem je vždy aktuální vývojová úroveň jedince a jeho předchozí zkušenosti. Je důležité, jak si dítě sociální podněty vysvětluje, jaký pro něj mají význam a jaké chování to v něm vyvolává. Podobně na dítě působí i očekávání úspěchu či selhání, které je spojeno s představou vlastních schopností a závislosti na vnějším okolí.⁶⁰

Nástupem do školy dochází k oslabení vlivu rodiny. Dítě se podřizuje instituci, která představuje hodnoty a normy, které jsou nejbližší kultuře společnosti. Tyto hodnoty jsou představovány jako obecná norma platná pro všechny stejně. Škola děti rozvíjí způ-

⁵⁹ SVOBODOVÁ, E. et al. *Vzdělávání v mateřské škole*, s. 62.

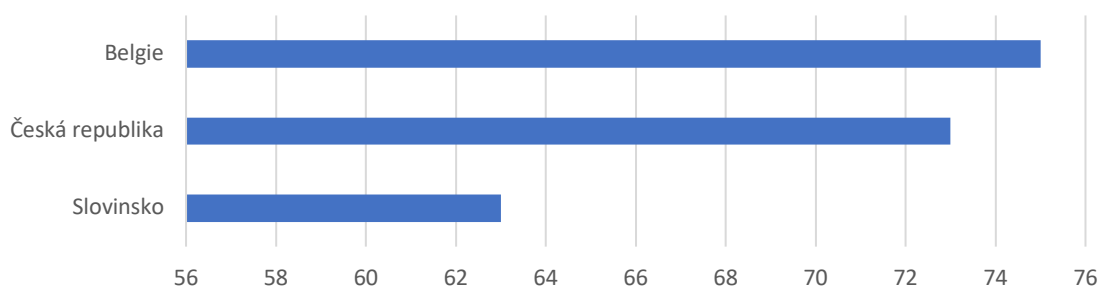
⁶⁰ VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 8–9.

sobem, který nemusí být shodný s hodnotami a postoji rodiny. Ve škole se dítě připravuje nejen na svou profesní roli, ale škola také může ovlivnit jeho zařazení do společnosti. Škola rozvíjí vlastnosti a kompetence, které mohou být v další etapě života užitečné, dítě se ale učí také rozvíjet vztahy s lidmi mimo rodinu, s učiteli, s vrstevníky (spolužáky) nebo s dalšími dospělými, se kterými se na půdě školy střetává.⁶¹

V rámci šetření PISA 2012⁶² proběhlo mj. srovnání finanční gramotnosti patnáctiletých žáků. Dle dosavadního výzkumu bylo prokázáno, že funkční gramotnost jedince se vyvíjí v závislosti na prostředí, ve kterém se jedinec nachází, na vnějších faktorech, které na něj v průběhu života působí. V první části se výzkum zabývá vlivem vybraných demografických a socioekonomických charakteristik testovaných žáků a rodin, ze kterých pocházejí, na úroveň jejich finanční gramotnosti. Pozornost autoři věnují hlavně rozdílům ve výsledcích vzdělání a povolání rodičů žáka, ve druhé části se pak zaměřují na to, jak je ve školách v různých zemích pojato finanční vzdělávání žáků.

ČR patří mezi první země na světě, které připravily koncepci finančního vzdělávání na celonárodní úrovni a zahrnuly do ní školní finanční vzdělávání. Z důvodu, že se finanční vzdělávání stalo součástí RVP až od 1. 9. 2013, velká řada patnáctiletých žáků neabsolvovala ve škole finanční vzdělávání, ale při dotazníkovém šetření PISA 2012 se ukázalo, že nějakou formou finančního vzdělávání ve škole před rokem 2013 prošlo zhruba 83 % patnáctiletých českých žáků. Tedy šetření PISA 2012 nám poskytuje informace o úrovni finanční gramotnosti patnáctiletých českých žáků před zavedením povinného finančního vzdělávání v rámci základního vzdělávání v České republice.

Graf 3: Podíl žáků ve školách, kde někteří učitelé absolvovali vzdělávání ve finanční gramotnosti na prvních třech pozicích⁶³

⁶¹ Tamtéž, s. 319.

⁶² ČŠI. Zpráva z šetření PISA 2012, s. 14-15

⁶³ Tamtéž, s. 20.

V oblasti finanční gramotnosti se před rokem 2013 vzdělávali nejen žáci, ale i jejich učitelé. Dle šetření PISA se ukázalo, že v ČR přibližně 73 % patnáctiletých žáků navštěvuje školy, kde někteří učitelé absolvovali vzdělání ve finanční gramotnosti. Ze 17 zúčastněných zemí se Česká republika umístila na druhém místě (viz graf 3).

Podle šetření PISA se ukázalo, že rozdíl ve výsledcích testů finanční gramotnosti se ukazuje také podle druhu či typu vzdělání. Nadprůměrné výsledky měli žáci gymnázií a středních škol s maturitou. Jak bylo uvedeno výše, chlapci obecně dosahují lepších výsledků než dívky. Dále se na výsledcích žáků projevuje také vliv místa, resp. kraje, kde studují. K tomuto zjištění raději přistupujme s rezervou, jelikož se může stát, že výsledek jedné školy může ovlivnit celý výsledek kraje, avšak za zmínku stojí, že podle průzkumu PISA se ukázalo, že v Karlovarském kraji a na Vysočině měli žáci nadprůměrné výsledky, byť tyto kraje obecně nepatří mezi kraje, kde žáci v jiných oblastech vzdělávání dosahují nejlepších vzdělávacích výsledků.⁶⁴

2.2.5 Masmédia

Dennodenně jsme obklopeni masmédií, hromadnými sdělovacími či komunikačními prostředky, ať už jsou to televize, tisk, rozhlas nebo internet. Média nás ovlivňují, aniž bychom si tuto věc často uvědomovali. Zprostředkovávají nám informace, kdy se nejedná jen o politiku, kulturu či společnost, ale také o veliký přísun informací o tom, co je možné si pořídit, o půjčkách, bankovních produktech, možnosti oddlužení atd. To vše má obrovský vliv na náš život. V dnešní době se asi nenajde nikdo, kdo nesleduje televizi, neposlouchá rádio nebo není aktivní na sociálních sítích; minimálně jednu z těchto věcí většina lidí (minimálně v našem kulturním okruhu) používá denně.

V rámci RVP ZV⁶⁵ je zařazeno průřezové téma mediální výchova. V základním vzdělávání nabízí poznatky a dovednosti, které se týkají mediální komunikace a práce s médii. Cílem je žáky seznámit s mediálním prostředím a naučit je s mediálními nástrahami pracovat. Média představují vlivný zdroj zkušeností, prožitků a poznatků pro stále větší okruh lidí. Pro uplatnění se ve společnosti je důležité, aby jednotlivec uměl zpracovat, vyhodnotit a využít podněty, které přicházejí z okolního světa, což potřebuje větší schopnost zpracovat, vyhodnotit a využít podněty které přicházejí z médií. Média jsou důležitým socializačním faktorem. Mají velký vliv na chování jedince a společnosti.

---

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 22.

⁶⁵ Srov. MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 2021, s. 144-146

Ovlivňují utváření životního stylu i kvalitu života jako takového. Média mají nejednotný charakter. Mediální obsahy jsou vytvářeny s různými záměry, často nepřiznanými či manipulativními. Správné vyhodnocení jejich sdělení z hlediska záměru skrze informovanost, přesvědčivost, manipulování či pobavení, z hlediska vztahu k realitě vyžaduje připravenost.

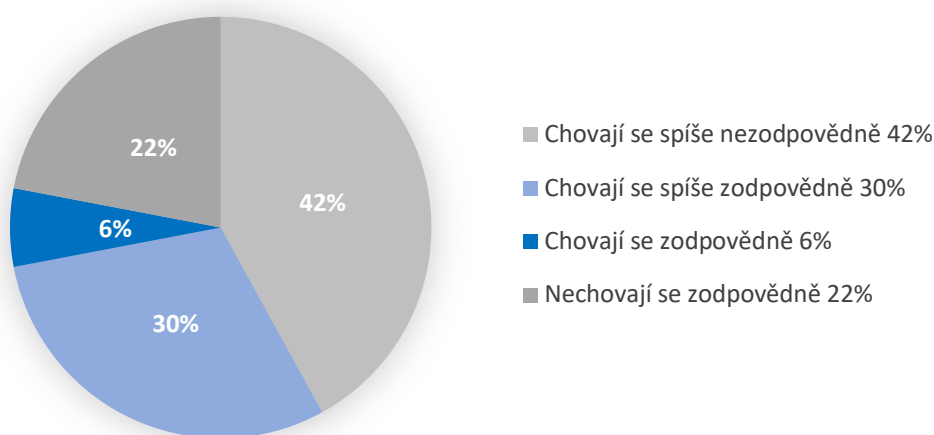
Mediální výchova má za cíl vybavit žáka základní úrovní mediální gramotnosti. Žák získá dovednosti podporující učení, aktivitu a nezávislost na zapojení do mediální komunikace. Jedná se hlavně o schopnost analyzovat nabízená sdělení, posoudit jejich věrohodnost, vyhodnotit jejich záměr, orientovat se v mediovaných obsazích a schopnost volby média jako prostředku pro naplnění své potřeby, od získávání informací přes vzdělávání až po naplnění volného času.

Mediální výchova je blízká vzdělávací oblasti člověk a společnost hlavně tím, že se média podílejí jako sociální instituce na utváření podob a hodnot moderní doby.

3 Edukace dětí základní školy se zaměřením na finanční gramotnost

Ve třetí kapitole se podíváme na problematiku edukace dětí v České republice v oblasti finanční gramotnosti. V Národní strategii finančního vzdělávání z roku 2020 se uvádí, že v roce 2015 proběhlo měření úrovně finanční gramotnosti dospělé populace v České republice. Z tohoto šetření mimo jiné vyplynulo, že 64 % osob se při svém finančním rozhodování chová nezodpovědně (viz graf 4).⁶⁶

Graf 4: Úroveň finanční gramotnosti dospělé populace⁶⁷

Tento výsledek nelze považovat za uspokojivý. Proto se usiluje o změnu k zodpovědnějšímu ekonomickému chování občanů. Součástí této snahy je také zvyšování důrazu na rozvíjení finanční gramotnosti v rámci vzdělávání žáků a studentů. Zvyšováním úrovně finanční gramotnosti přispíváme k lepší orientaci v nabídce finančních produktů a k jejich výhodnějšímu využívání. Nároky na finanční gramotnost se zvyšují zejména s ohledem na rostoucí nabídku finančních služeb. Zvyšování úrovně finanční gramotnosti v České republice může mít pozitivní dopad na úroveň domácností, finančního trhu, ekonomiky i státu.

⁶⁶ MFČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0*, s. 3.

⁶⁷ MFČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0*, s. 3.

Finanční vzdělávání a finanční gramotnost se staly předmětem zájmu vlády, různých finančních institucí, vzdělávacích institucí, médií a dalších subjektů na národní i mezinárodní úrovni. Díky tomuto dochází k zařazování témat souvisejících s finanční gramotností do školního vzdělávání. O finanční vzdělávání a finanční gramotnost se v současné době zajímá stále více zemí. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) z důvodu nízké úrovně finanční gramotnosti ve svých členských státech zahájila v roce 2003 projekt finančního vzdělávání. V souvislosti s finanční krizí vznikla v roce 2008 Mezinárodní síť pro finanční vzdělávání (INFE), kdy jejím hlavním úkolem bylo šířit a podporovat význam finančního vzdělávání pomocí vytváření strategií pro jednotlivé členské státy.

OECD finanční vzdělávání definuje takto:

„Finanční vzdělávání je proces, kterým jednotlivci zlepšují své chápání finančních produktů a pojmů a prostřednictvím informací, vyučování nebo objektivního poradenství rozvíjejí své dovednosti a sebedůvěru, aby si více uvědomovali finanční rizika a příležitosti, činili informovaná rozhodnutí, věděli, kam se obrátit pro pomoc, a dokázali účinně zvyšovat svoji finanční prosperitu a ochranu.“⁶⁸

Komplexní definici finanční gramotnosti má i česká *Národní strategie finančního vzdělávání*:

„Finanční gramotnost je souhrn znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování.“⁶⁹

Pro srovnání můžeme uvést také vymezení finanční gramotnosti uvedené v předchozí verzi strategie z roku 2010 (tato definice je shodná s první verzí strategie z roku 2007):

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů

---

⁶⁸ OECD/INFE. *Financial literacy and inclusion. Results of OECD/INFE survey across countries and by gender* [online], s. 23.

⁶⁹ MFČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0* [online], s. 5.

*a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.*⁷⁰

Jednotlivé země pracují na národních strategiích pro finanční vzdělávání, které představují přístup k posilování finanční gramotnosti svých občanů. V České republice se začalo o finančním vzdělávání výrazněji hovořit v roce 2005, kdy vláda schválila záměr připravit systém pro budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. V roce 2007 MF ČR vydalo *Strategii finančního vzdělávání*, na jejímž základě byla zavedena povinná výuka finanční gramotnosti na středních školách v roce 2009. V roce 2010 pak byla na základě strategie z roku 2007 vydána *Národní strategie finančního vzdělávání*. Zásadním krokem pak byla transformace finanční gramotnosti na povinnou složku základního vzdělávání od 1. září 2013.⁷¹ Aktualizovaná verze *Národní strategie finančního vzdělávání* byla přijata v roce 2020.

Dle RVP ZV⁷² je pro vzdělávací oblast finanční gramotnosti v základním vzdělávání stěžejní předmět matematika a její aplikace. V RVP ZV jsou popsány jednotlivé vzdělávací obory a jejich zaměření na jednotlivé gramotnosti. Ať už se jedná o gramotnost matematickou, čtenářskou, informační, občanskou nebo mediální. Finanční gramotnosti se věnuje pozornost v kapitole člověk a společnost, kdy v základním vzdělávání je žák vybavován znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jeho aktivní zapojení do života společnosti. Vzdělávání jako takové vede k tomu, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí v jejich různorodosti, rozmanitosti, proměnlivosti a vzájemných souvislostech. Seznamuje žáky s vývojem společnosti, se společenskými jevy a procesy, se kterými se setkávají v každodenním životě. Vzdělávání na ZŠ přispívá také k rozvoji finanční gramotnosti a k osvojení pravidel chování při běžných i rizikových situacích a při mimořádných událostech. Ve vzdělávání se u žáků formují dovednosti a postoje, které jsou důležité pro aktivní využívání poznatků o společnosti a mezilidských vztazích v životě.

Při zpracování této bakalářské práce jsem se zaměřila také na to, jak se informace z RVP ZV promítají do školního vzdělávacího programu (ŠVP) konkrétní školy. Vybrala

---

⁷⁰ MFČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2010* [online], s. 11.

⁷¹ 1. ledna 2013 vydalo MŠMT Opatření ministra školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, č. j. MŠMT-2647/2013-210. Upravený rámcový vzdělávací program nabyl účinnosti od 1. 9. 2013 a jeho součástí je i výchova k finanční gramotnosti (ČŠI. *Zpráva z šetření PISA 2012*, s. 19).

⁷² Srov. MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 2021, s. 30, s. 56.

jsem si školu, kterou navštěvuje má dcera. V ŠVP této školy⁷³ se uvádí, že škola se primárně zaměřuje na vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti u žáků 9. ročníku. Předmět nese přímo název finanční gramotnost. Jeho charakteristickou je, že využívá zážitkovou formu výuky. Zprostředkovává reálné situace, kdy se žáci učí základní principy finančního hospodaření. Předmět cílí na hospodaření s penězi v průměrné české rodině po dobu 30 let. Výuka probíhá formou hry. Malou zmínku o finanční gramotnosti najdeme také ve vztahu k 8. ročníku, kdy probíhá předmět výchova ke zdraví, kde výstupem tohoto předmětu je také to, že se žáci dozví, co je to životní minimum, a procvičují si finanční gramotnost, která se týká rodinného rozpočtu. Jinou zmínku o problematice finanční gramotnosti jsem v ŠVP této školy nedohledala.

Dle mého názoru je v tomto konkrétním ŠVP zastoupení finanční gramotnosti zúžené. Na základě informací od lektorky, která na tuto konkrétní ZŠ dochází vyučovat finanční gramotnost, vím, že navštíví školu v rámci tohoto předmětu jedenkrát za celý školní rok, kdy její prezentace na téma finanční gramotnost trvá jednu vyučovací hodinu. I od ní mám informaci, že za 45 minut je výklad nedostačující. Je otázkou, v jaké míře se škola problematice finanční gramotnosti věnuje nad rámec zmíněné vyučovací hodiny.

Podle Opletalové⁷⁴ finančně gramotný člověk má určitou znalost toho, co finanční trh nabízí, rozumí základní finanční terminologii a chápe význam a roli konkrétních bankovních produktů nebo ví, jak hospodařit s vlastními finančními zdroji. Finančně gramotní lidé by měli:

- mít obecnou představu o aktuální výši vlastních finančních prostředků;
- vědět, jak hospodařit s rodinným rozpočtem a sledovat jeho plnění;
- vědět, jak plánovat výdaje;
- být připraveni na nepředvídanou ztrátu hlavního příjmu (mít finanční rezervy).

K finanční gramotnosti se také může řadit zvažování možností při výběru finančního produktu, resp. znalost základních finančních produktů a schopnost vyhodnotit rizika spojená s nabízenými finančními produkty.

OECD zveřejňuje také výsledky studií finanční gramotnosti na svých webových stránkách s názvem „Měření finanční gramotnosti“.⁷⁵ Na těchto stránkách je možné dohledat veškeré možné statistiky, které se týkají témat, o které se zajímáme. Dále se

---

⁷³ Srov. Škola pro budoucí generace, s. 144, s. 153.

⁷⁴ Srov. OPLETALOVÁ, A. Finanční vzdělávání a finanční gramotnost v českém vzdělávacím systému, s. 1178.

⁷⁵ <https://www.oecd.org/finance/financial-education/measuringfinancialliteracy.htm>.

provádějí různé studie a průzkumy popisující současnou úroveň finanční gramotnosti na národní i mezinárodní úrovni, kdy tyto studie jsou součástí programu PISA, který se jako mezinárodní srovnávací výzkum vzdělávacích výsledků provádí v tříletých cyklech již od roku 1998.⁷⁶

Výuka zaměřená na rozvíjení finanční gramotnosti by měla využívat různých aktivačních metod, situačních metod, projektového vyučování a interaktivních prvků moderních informačních a komunikačních technologií. Výuka by měla obsahovat co možná nejvíce praktických prvků, příkladů a ukázek, aby bylo zajištěno co možná nejefektivnější uplatnění získaných informací v budoucím životě jednotlivců. Jedním z prediktorů pozdější finanční pohody je věk, ve kterém se děti začínají učit o penězích a financích – čím jsou děti mladší, tím lépe.⁷⁷

Podle Opravilové⁷⁸ se však finančnímu vzdělávání ve školách nedostává potřebné pozornosti. Většina učitelů k výuce finanční gramotnosti přistupuje se strachem, z důvodu, že se ani jim na vysoké škole nedostalo finančního vzdělání. Velké množství učitelů se zúčastnilo kurzů finančního vzdělávání, což poukazuje na to, že by se chtěli této problematice věnovat. Výuce se ve větší míře věnují učitelé matematiky nebo společenských věd.

Finanční gramotnost nebývá zpravidla samostatným vyučovacím předmětem, ale bývá začleněna jako téma do společenských věd, občanské výchovy nebo matematiky. Forma výuky a počet hodin výuky je variabilní. Některé školy zařazují finanční vzdělávání napříč druhým stupněm základní školy pouze v rozsahu 10 hodin celkem, ale najdou se i školy, které věnují pozornost této problematice hodinu týdně, např. v 9. ročníku. Rozhodnutí je dáno vedením školy. V České republice není zavedena jednotná metodika výuky finanční gramotnosti. Finanční vzdělávání má na úrovni základního vzdělání mezioborový charakter. Jak ukazují výsledky mezinárodního výzkumu PISA 2012, nejčastěji se do něj integrují společenské vědy, matematika a ICT.⁷⁹

V některých zemích je finanční vzdělávání povinnou součástí učebních osnov pro mladší děti. Detail takových učebních osnov může být užitečným vodítkem pro pojmy,

---

⁷⁶ <https://www.oecd.org/pisa/>.

⁷⁷ Srov. OPLETALOVÁ, A. Finanční vzdělávání a finanční gramotnost v českém vzdělávacím systému, s. 1180.

⁷⁸ Tamtéž, s. 1180.

⁷⁹ Srov. OPLETALOVÁ, A. Finanční vzdělávání a finanční gramotnost v českém vzdělávacím systému, s. 1181.

kterým budou děti schopny porozumět. Např. Gnatuk a Granovsky⁸⁰ naznačují, že v pěti letech věku jsou děti schopny porozumět následujícím pojmům:⁸¹

Úspory a utrácení

- Peníze mají hodnotu, protože je můžete směnit, obchodovat s nimi nebo je utratit.
- Ukládání peněz stranou na později (spoření).
- Peníze můžeme sledovat tím, že je dáme do bezpečí (banka).
- Úspory peněz jsou způsobem, jak získat něco, co chceme, místo abychom doufali, že nám to bude dáno.

Nakupování

- Jak a kdy peníze utratíme, se můžeme rozhodnout před tím, než půjdeme do obchodu.
- Nemusíme utratit všechny peníze.
- Dobří zákazníci porovnávají ceny a vybírají si položky, které stojí méně.

Práce za mzdu

- Různá zaměstnání platí různé částky peněz.

Hodnota

- Množství peněz potřebné k nákupu něčeho se nazývá jeho cena.
- Různé položky mají různé ceny.
- Mince a papírové peníze mají různé hodnoty.
- Některé věci, jako například jídlo, se zdají být zadarmo, ale i to stojí peníze.

V procesu plánování výuky je důležité se zaměřit také na to, jak má žák s danou informací pracovat. K vymezení těchto činností slouží tzv. aktivní slovesa, např. v systému Bloomovy taxonomie výukových cílů. Nejenže je Bloomova taxonomie seřazena do jednotlivých kategorií (viz tab. 2), což usnadňuje samotný proces třídění očekávaných výstupů, ale také jsou zde jednotlivé kategorie seřazeny podle náročnosti psychických operací. Umožní nám to zkoumat úroveň obtížnosti procesů, které po žácích vyžadujeme, a zároveň nám umožní srovnat jejich aplikaci v rámci kurikula.

---

⁸⁰ Srov. GNATUK a GRANOVSKY (2014), cit. podle JAY, Tim, a kol. Measuring Financial Literacy of Children Aged 4 to 6 years: Design and small-scale testing, s. 9.

⁸¹ Tamtéž, s. 9–10.

Tab. 2: Bloomova taxonomie⁸²

Úroveň Bloomovy taxonomie	Klíčová slovesa
Znalost	Popiš, vyjmenuj, recituj, pojmenuj, identifikuj, definuj, nauč se z paměti, reprodukuj, uveď seznam, seřaď, vyber, označ, vybav si
Porozumění	Uveď příklad, parafrázuj, přiřaď, zdůvodni, vysvětli, shrň, vyjádři vlastními slovy, definuj, podpoř názor
Aplikace	Vyber, připrav, použij, uspořádej, vytvoř, zobecni, předved', zařaď, najdi, aplikuj, vyřeš, vypočítej
Analýza	Analyzuj, porovnej, roztříd', najdi rozdíl, vysvětli proč, prozkoumej, ukaž jak, nakresli schéma, načrtni, rozděl do skupin
Syntéza	Vytvoř, sestav, vytvoř hypotézu, vyrob, řeš, naplánuj, zkombinuj, piš, předved', zorganizuj, navrhní, stav, tvoř, vynalezni, rozviň
Hodnocení	Posuď, zvaž, podpoř, proved' kritiku, dej do souvislosti, porovnej, shrň, doporuč, pochval, ospravedlni, diskutuj, obhaj

V první kategorii se zdůrazňuje spíše zapamatování učiva či jevů pomocí rozpoznání či vyvolání z paměti, avšak v další kategorii je důraz kladen spíše na porozumění sdělení v komunikaci.

Edukace může probíhat jak ve formálním, tak v neformálním prostředí. Je zapotřebí se naučit vnímat a rozeznat rozdíl mezi finančním chováním a finanční gramotností. Finanční gramotnost je spíše brána jako finanční znalost, zatímco finanční chování spočívá v tom, jak se dítě projevuje. Chování jedince přitom není založené pouze na znalostech. Např. i přes to, že většina lidí zná úvěrová rizika, ví o nákladech spojených s úroky a o možných sankcích, které jsou spojené s nedodržením podmínek, tak i přesto jejich chování nemusí taktové znalosti naznačovat.

Přenos znalostí z prostředí učebny do reálného prostředí přináší onen smysl výuky. Schopnost studenta porozumět dané situaci závisí na jeho znalosti daného tématu. Veškeré vzdělání se promítá do následných zkušeností. Interakce s vnějším prostředím nám dává příležitost k uplatnění informací, které jsme získali. Vhodná edukace ve finanční oblasti může pomoci jedincům při vytváření rozpočtů, výdajů domácnosti, plánování budoucí kariéry apod. Kýženého výsledku lze dosáhnout jak doma, tak ve škole či ve třídě.

⁸² ŠEVČÍK, K. *Finanční gramotnost v projektovaném kurikulu*, s. 56.

Závěr

Je třeba zvážit, proč by se děti měly stát finančně gramotnými. Finanční gramotnost může být prospěšná pro jednotlivce, pro dobro společnosti i státu. Finančně gramotný člověk bude mít určité základní znalosti o klíčových finančních pojmech. Jeho finanční gramotnost se bude odrážet ve způsobu, jakým se jedinec chová v dospělosti, bude to mít významný dopad i na jeho finanční blahobyt. Je tedy důležité toto podchytil již v mladším školním věku, protože i naše budoucí chování se od této zkušenosti bude odvíjet. Velmi důležité je i finanční vzdělávání od rodičů, protože oni dětem předávají onen potenciál k tomu být soběstačnými a „mít se dobře“.

Jedním z podstatných rozdílů mezi mužem a ženou je to, že muži mají tendenci pohlížet na peníze spíše jako na zdroj moci a jsou přesvědčeni, že mít peníze je učiní společensky více žádoucími, zatímco ženy mají k penězům spíše přístup související s potřebou bezpečí a jistoty.

Rozvíjení finanční gramotnosti v mladším věku může mít z dlouhodobého hlediska výhody. Jedinci, kteří jsou finančně gramotní, jsou lépe schopni se vyrovnat s finančními obtížemi, se kterými se mohou setkat během svého života. Avšak, když člověk postrádá dovednosti v oblasti finančního řízení, mohou se i malé finanční problémy stát zdrcujícími. Finanční stres ovlivňuje i další aspekty života, jako jsou osobní vztahy nebo výkon v práci.

Při procházení různých studií, internetových stránek, knih, jiných disertačních prací, bakalářských prací, různých legislativních stránek, oficiálních stránek MŠMT a OECD jsem zjistila, že téma finanční gramotnosti je velmi rozsáhlé. V mé práci jsem zahrнула dle mého názoru to nejdůležitější a jiných věcí jsem se dotkla jen okrajově. Pročítala jsem různé statistiky (české i zahraniční) a na základě nich se domnívám, že nejvýznamnějšími faktory, které ovlivňují finanční gramotnost a na které jsem se zaměřovala i v mé práci, jsou rodina, prostředí a škola.

V pracovním životě se setkávám s vysokým počtem lidí, kteří nemají osvojenou dostatečnou finanční gramotnost. Přibližně každý desátý člověk, se kterým přijdu v práci do styku, prochází exekucním nebo insolvenčním řízením. Touto prací bych chtěla

poukázat na to nejdůležitější a shrnout, co bychom si jako lidé, rodiče, vychovatelé, učitelé a třeba i výše postavení, kteří mají nějaké možnosti s tím něco udělat, měli uvědomit. Děti jsou vlastně naše budoucnost, ale i my jsme pro ně tím zrcadlem dané budoucnosti.

Z vlastní zkušenosti, kdy má dcera navštěvuje druhý stupeň základní školy, mohu uvést, že edukace cílená na finanční gramotnost probíhá až v rámci 9. ročníku. Tomuto tématu je dle mého názoru věnována nedostatečná pozornost (například zahrnutí matematických slovních úloh do vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti na základní škole nepovažují za dostačující).

I sama jsem si při pročítání toho, jak ovlivňujeme své děti, ověřila (byť jsem si dříve myslela, že vše dělám správně), že mám mezery v předávání informací mé dceři, co se finanční sféry týče. Toto téma mi otevírá myšlenku, že možná by bylo dobré nejen vzdělávat děti, ale i rodiče. Myslím si, že některé vzdělávací kurzy pro dospělé nebo kurzy zaměřené přímo na rodiče mohou být přínosem pro budoucnost našich dětí. Avšak zůstává otázka, zda rodiče si tuto úlohu uvědomují a zda by vůbec byl zájem o takovýto typ vzdělávání.

V úvodu jsem uvedla, že bych chtěla poukázat na to, jaké faktory ovlivňují finanční gramotnost dětí, že shromáždím dostupné zdroje, vyberu ty nejpodstatnější a zmapuji, co se již vyzkoumalo a zda jsou otázky, které jsou nezodpovězené.

Ve druhé kapitole jsem se věnovala faktorům, které finanční gramotnost dětí ovlivňují. Došla jsem k závěru, že nejdůležitějším faktorem je bezesporu rodina. V rodině, v domově s rodiči, trávíme nejvíce našeho času, a aniž bychom si to uvědomovali, právě rodina má na nás největší vliv. V případě, že se jedná o nižší sociální vrstvu, je v literatuře zmiňován předpoklad, že ani dítě pocházející z této rodiny nebude v dospělosti mít vidinu lepšího postavení, protože k tomu není vedeno. Ve všech publikacích, které jsem ve své práci použila, je zdůrazňován vliv rodiny i prostředí, kde dítě vyrůstá. Jako rodič si uvědomuji tíhu mého poslání a díky této bakalářské práci se chci posunout dál a sama si nějaké kurzy zkusím vyhledat a poohlédnu se po tom, jak se dále vzdělávat v tom, abych byla dobrým přínosem pro své dítě. Po zpracování různých publikací, kde jsou uvedeny různé názorné ukázky rodin, si myslím, že každý máme nějakou tu mezeru, kterou bychom měli změnit, napravit či doplnit.

Hned vzápětí po rodině nastupuje škola, která by mohla dítěti ukázat směr, naučit ho tomu, co se doma nenaučí, pobídnout ho k tomu, aby se zajímalo o svou budoucnost.

Zde může dojít k velkému ovlivnění i ze strany školního prostředí, ať už formou vzdělávání, ovlivněním vrstevníky, kolektivem či prostředím třídy.

Na základě studia výzkumů PISA a dokumentů MŠMT se domnívám, že v rámci finančního vzdělávání existuje veliká mezera. Veškeré finanční vzdělávání, co jsem dohledala, je zaměřené především na patnáctileté žáky, kteří se připravují na vstup do nové etapy života. Dle mého názoru však ale v dnešní době děti přicházejí do kontaktu s financemi a s tím spojenými nástrahami i dříve než v 9. ročníku nebo na střední škole. Samozřejmě i zastoupení v tomto věku má své opodstatnění. Děti v 15 letech již mohou být samostatně výdělečně činné, mohou si vzít různé druhy půjček nebo mít kreditní karty. To mi zavdává myšlenku, že za jeden rok studia problematiky finančního trhu a systematictějšího rozvíjení finanční gramotnosti, kdy se této problematice leckteré školy nevěnují v plném rozsahu, nemůže být dítě plně finančně vzdělané.

Myslím, že by bylo vhodné se finanční gramotnosti věnovat v průběhu celého druhého stupně základního vzdělávání, a to nejen v rámci matematiky. Avšak nemusí se jednat o pravidelné vzdělávání, např. by bylo možné zařadit semináře zaměřené na finanční gramotnost a finanční trh. Řada dětí od šestého ročníku jezdí sama autobusem, chodí nakupovat, do kina apod. Například v případě mé dcery tomu tak bylo. Proto už přibližně v jejích 10 letech začala zacházet s finanční hotovostí a v 11 letech dostala i platební kartu. Myslím si, že právě tady nastává ten čas, kdy jako rodič bych měla být vzorem, učitelem a předávat svému dítěti hodnotné povědomí o tom, jak s penězi nakládat. Právě i tady už je prostor pro větší vliv školy, nejen ve smyslu řešení slovních úloh v matematice. V případě, že dítě již v době, kdy disponuje nějakou finanční hotovostí, nenaučíme, jak s onou hotovostí má nakládat, tak dle mého názoru v patnácti letech nebo později na střední škole může být pozdě. Čím dříve začneme v dítěti budovat finanční hodnoty, tím možná dříve dosáhneme lepšího fungování jedinců na finančním trhu.

Jak jsem již uvedla, myslím si, že by bylo dobré se v rámci vzdělávání zaměřit také na rodiče dětí. Když ve svém zaměstnání vidím, kolik lidí denně dávám do exekučních titulů či do insolvenčních řízení, kolik lidí má nesmyslné dluhy, kdy jeden dluh splácí jiným a dostávají se do dluhové pasti, tak si myslím, že v tomto stádiu už je obtížné tohoto jedince změnit, přenastavit tak, aby fungoval na finančním trhu správně. Ale když s tím začneme již u dětí, které jsou ještě „tvárné“, budou mít povědomí o tom, jak finanční trh funguje, že nic není zadarmo. Budou vědět, jak s penězi nakládat, můžeme tím předejít budoucímu předlužování jednotlivců i celého státu.

Finanční vzdělávání však nemusí probíhat pouze formou povinné školní docházky či v rámci výuky na středních školách. Děti můžeme ovlivňovat i v jiném prostředí, např. ve školní družině. Je mnoho způsobů, jak přivést děti k porozumění finančnímu trhu. K dispozici jsou různé hry (např. Monopoly, Dostihy a sázky), kde se používají hrací peníze a kdy můžeme vést rozhovory s dětmi o tom, jakou hodnotu má jaká bankovka. Je možnost i v řízené činnosti navodit diskusi na téma financí. Myslím si, že hry jsou dobrým způsobem, jak zvýšit povědomí dětí o finančním trhu. Například dostihy a sázky doma hrajeme téměř každý víkend. Každou hru vedeme diskusi o tom, proč tuhle stáj koupit, jak do ní zainvestovat, přepočítáváme finance, bavíme se o tom a já dceři vždy připodobňuji situace běžného života. Tedy si myslím, že je hodně způsobů, kterých by se dalo využít při výchově a vzdělávání dětí s cílem rozvíjet jejich finanční gramotnost, včetně možností, které pro rozvoj finanční gramotnosti nabízí výchova ve volném čase.

Pro práci s dětmi ve školní družině lze například doporučit hezkou knihu o penězích, hospodaření s nimi a o lákadlech s tím spojených, ať už se jedná o internet či sociální sítě. Kniha se jmenuje *Už umím šetřit!* (Hommer, 2022) a je zaměřena na děti na prvním stupni základní školy. Tato kniha může být ve školní družině zařazena mezi ostatními knihami v knihovně a děti k ní mohou mít neomezený přístup. A když by nějaké dítě projevilo zájem, je možné se tématu začít věnovat i na požádání. Kniha je hezky ilustrovaná, jsou v ní různé úkoly, příklady a názorné ukázky. Tuto knihu bych doporučila i rodičům.

Myslím si, že když v dítěti probudíme zájem, můžeme tím pomoci i šíření povědomí o finančním trhu mezi další jedince. Může se stát, že děti své porozumění finančnímu trhu budou dále rozšiřovat mezi svými kamarády, ale třeba svá zjištění využijí také při nákupech s rodiči nebo při diskusích v rodině. Můžeme tím docílit toho, že lidé kolem dítěte budou chytřejší a zodpovědnější a možná díky tomu nebudou mít finanční problémy. I to nám může pomoci alespoň trochu změnit finanční situaci ČR.

Co se týče finančního vzdělávání, chtěla bych se tomuto tématu dále věnovat a touto prací určitě nekončím. Ráda bych zkusila vymyslet např. seminář určený dětem, kdy bych navrhla konkrétní pojetí výuky zaměřené na porozumění finančnímu trhu. Protože ať už rodina, škola nebo naše okolí, vše má na naše fungování v dalším životě velký vliv a je na nás dospělých na tento koloběh života děti nějak připravit a předejít možným nezdarům a trápením. Snad každý rodič chce, aby jeho dítě bylo vzdělané, zaopatřené a spokojené.

Seznam použité literatury

- BACÚROVÁ, Denisa. *Finanční gramotnost dětí vyrůstajících v dětských domovech*. Bakalářská práce. [online] Brno: Masarykova Univerzita, 2012. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/d89kn/Bakalarska_prace_Denisa_Bacurova_10.4.2012.pdf.
- BINOY, Thomas, P. SUBHASHREE. Factors that Influence the Financial Literacy among Engineering Students. *Procedia Computer Science*, 2020, č. 172, s. 480-487
- CALAMATO, Maria Paula. *Learning Financial Literacy in the Family*, Master's Thesis, [online]. San José State University, 2010. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=4846&context=etd_theses.
- Češi v právu. *Zadlužení Čechů* [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://www.cesivpravu.cz/zadluzeni-cechu>.
- ČŠI. *Zpráva z šetření PISA 2012* [online]. 2015, [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Ceska-skolni-inspekce-zverejnuje-zpravu-z-setreni>.
- Dědičnost. [online]. In *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf, 2022, 1998–2022 [cit. 2022-10-25]. Dostupné z: <https://lekarske.slovniky.cz/pojem/dedicnost>.
- DOLEŽALOVÁ, Jana. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-115-5.
- FALTÝN, Jaroslav, Katarína NEMČÍKOVÁ a Eva ZELENDOVÁ (eds.) *Gramotnosti ve vzdělávání: příručka pro učitele*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2010. ISBN 978-80-87000-41-0.
- GAVORA, Peter. Gramotnosť: vývin modelov, reflexia praxe a výskumu. *Pedagogika*, 2002, 52(2), s. 171–181.
- GAVORA, Peter. Školská gramotnosť versus funkčná gramotnosť. *Slovenský jazyk a literatúra*, 1998/99, 45(5–6), s. 143–147.
- HAUPTOVÁ, Marie. *Rozvoj čtenářské gramotnosti u dětí předškolního věku*. Bakalářská práce [online]. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 2018. Dostupné z: <https://theses.cz/id/mzk911/27079527>.
- HOMMER, Petr. *Už umím šetřit!* Brno: Edika, 2022. ISBN 978-80-266-1802-7.
- CHAMOUTOVÁ, Kateřina a Pavla RYMEŠOVÁ. *Psychologie osobnosti a sociální psychologie: (úvodní kapitoly)*. 2. vyd. Praha: Credit, 2001. ISBN 80-213-0828-1.

- JAY, Tim, S. RASHID, I. XENIDOU-DERVOU, K. MOELLER. Measuring Financial Literacy of Children Aged 4 to 6 years: Design and small-scale testing. *Centre for Mathematical Cognition*, Loughborough University, 2022.
- KRABCOVÁ, Jana. Kapitola 3: Životní prostředí [online]. In *Vliv prostředí na zdraví člověka*. Dostupné z: <https://www.vovcr.cz/odz/tech/579/page07.html>.
- KUCZERA, Małgorzata. *Učení pro praxi: Přezkumy odborného vzdělávání a přípravy prováděné OECD* [online]. Česká republika, Leden 2010 [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/czech/45030212.pdf>.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČIŘÍKOVÁ. *Vývojová psychologie*, 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- LEBARON, Ashley B., E. K. HOLMES, B. L. JORGENSEN, R. A. BEAN. Parental Financial Education During Childhood and Financial Behaviors of Emerging Adults. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 2020, 31(1), s. 42–54.
- MFČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0; Změnou chování k převzetí odpovědnosti za svou finanční prosperitu* [online]. 2019. Dostupné z: https://financnigramotnost.mfcr.cz/assets/cs/media/PSFV_2020_Narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2-0.pdf.
- MFČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2010*. [online]. 2010. Dostupné z: https://financnigramotnost.mfcr.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-financniho-vzdelavani.pdf.
- MFČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. 2005. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategie-dokumenty#strategie>.
- MORENO-HERRERO, Dolores, M. SALAS-VALASCO, J. SÁNCHEZ-CAMPILLO. Factors that influence the level of financial literacy among young people. *Children and Youth Services Review*, 2018, č. 95, s. 334-351.
- MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>.
- MŠMT. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. 2007. Dostupné z: https://nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf.
- NEBESKÁ, Iva. Čtení. [online]. In KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.) *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ČTENÍ>.

- NOVESKÝ, Ivan, *Finanční gramotnost proti krizi* [online]. Dostupné z: http://www.novesky.cz/blob.php/2009-03-310309+FG+prevence+p%C5%99edlu%C5%BEen%C3%AD+Novesk%C3%BD.pdf?stranky_soubory=132.
- OECD, *PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money?* [online]. PISA, OECD Publishing, Paris, 2020. Dostupné z: <https://doi.org/10.1787/48ebd1ba-en>.
- OECD. *Doporučení OECD o finanční gramotnosti* [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-recommendation-on-financial-literacy.htm>.
- OECD/INFE. *Financial literacy and inclusion. Results of OECD/INFE survey across countries and by gender* [online]. 2013. Dostupné z: https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Fin_Lit_and_Incl_SurveyResults_by_Country_and_Gender.pdf.
- OPLETALOVÁ, Alena. Finanční vzdělávání a finanční gramotnost v českém vzdělávacím systému, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2015, č. 171, s. 1176–1184.
- PIAGET, Jean a Bärbel INHELDEROVÁ. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-798-5.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- SETIABUDI, J. Factors that Influence Financial Literacy: A Conceptual Framework. *Materials Science and Engineering*, 2017, č. 180.
- STRAKOVÁ, Jana a kol. *Vědomosti a dovednosti pro život. Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost patnáctiletých žáků v zemích OECD*. Praha: ÚIV, 2002. ISBN 80-211-0411-2.
- SVOBODOVÁ, Eva a kol. *Vzdělávání v mateřské škole, Školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
- ŠEVČÍK, Karel. Finanční gramotnost v projektovaném kurikulu Austrálie. *Scientia in educatione*, 2017, č. 8(1), s. 46–64.
- Škola pro budoucí generace* [online]. [cit. 2023-02-04] Dostupné z: https://cloud-6.edupage.org/cloud/Skola_pro_budouci_generace_%283%29.pdf?z%3AJurBfpo50CR2Y6Vf45FgcAOEFyTroAV8uyKASpBgIirDxywfebL7Gr%2FMXsEhZiA.
- ŠTRACHOVÁ, Klára a Simona PEKÁRKOVÁ. *Skryté faktory ovlivňující úspěšnost dětí ve škole* [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://www.uceni-v-pohode.cz/skryte-faktory-ovlivnujici-uspesnost-deti-ve-skole-1-cast/>.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 3. vyd.

Praha: Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

ZRCADLO, Uvidíš víc. *Maslowova pyramida lidských potřeb*. [Online] Dostupné z:

<https://zrcadlo.blogspot.com/2008/06/maslowova-pyramida.html>.

Abstrakt

WEDLOVÁ, Z. *Faktory ovlivňující finanční gramotnost dětí*. České Budějovice, 2023. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PaedDr. Petr Bauman, Ph.D.

Klíčová slova: finanční gramotnost, děti, finanční vzdělávání, finanční trh, faktory

Bakalářská práce se zabývá problematikou finanční gramotnosti u dětí ve věku 6–15 let a faktorů, které úroveň finanční gramotnosti ovlivňují. První kapitola charakterizuje finanční gramotnost a její význam. Druhá kapitola popisuje objektivní a subjektivní faktory finanční gramotnosti a uspořádává poznatky získané studiem literatury, vč. dílčích výzkumů. Třetí kapitola je věnována problematice rozvíjení finanční gramotnosti v rámci základního vzdělávání v ČR.

Abstract

Factors influencing the financial literacy of children

Keywords: financial literacy, children, financial education, financial market, factors

The bachelor thesis deals with the issue of financial literacy in children aged 6–15 years and the factors that influence the level of financial literacy. The first chapter characterizes financial literacy and its importance. The second chapter describes objective and subjective factors of financial literacy and organizes the knowledge gained from the study of literature, including research findings. The third chapter is devoted to the issue of fostering financial literacy within the framework of basic education in the Czech Republic.

Seznam zkratk

ČNB	Česká národní banka
ČŠI	Česká školní inspekce
DNA	Deoxyribonukleová kyselina
ICT	Information and Communication Technologies (informační a komunikační technologie)
INFE	Mezinárodní síť pro finanční vzdělávání
MF ČR	Ministerstvo financí České republiky
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NSFV	Národní strategie finančního vzdělávání
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PISA	Programme for International Student Assessment (Program mezinárodního hodnocení žáků a studentů)